

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE MİLLİ PARK SİSTEMİNİN GELİŞİMİ VE TÜRK HUKUKUNA ETKİSİ

(Araştırma Makalesi)

DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1894802>

Arş. Gör. Dr. Esin YÜĞRÜK YÜCEKAYA*

Öz

Bu çalışma, Amerika Birleşik Devletleri'nde millî parkların doğuşunu, millî park teşkilatının kurumsallaşma sürecini, koruma ve işletmeye ilişkin yasal düzenlemeleri incelemeyi ve bu gelişmelerin Türk hukukuna yansımalarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Türkiye'de millî parklara ilişkin anayasal normlar ve ilkeler ABD'den farklı olmasına rağmen, işletmeye dair ABD hukukundaki düzenlemeler neredeyse olduğu gibi iktibas edilmiştir. Bu iktibasın bir sonucu olarak, millî parkların rekreasyon amacıyla özel kişilerce işletilmesi usulü yaygınlaşmıştır. Bu durum, millî parklarda koruma-kullanma dengesini kullanım lehine kaydırmış; iktisadi kaygıları, millî parkların yönetiminde belirleyici bir unsur haline getirmiştir. Oysaki millî parklarda doğal manzaranın ve yaban hayatının mümkün olduğunca aynen korunması ve sürdürülmesi; rekreasyonel kullanımın ise doğaya zarar vermeyecek ve alan üzerinde en az etki yaratacak biçimde yürütülmesi temel prensiptir. Bu kapsamda yasalarda kullanıma ağırlık veren hükümler ile millî parkların işlettilmesini öngören düzenlemelerin Anayasaya uygunluğu tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Bizon Avı, Milli Park İdaresi, Millî Parkların İşletilmesi, Koruma-Kullanma Dengesi, Özel Teşebbüs

* Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı, Isparta (esinyugruk@gmail.com) ORCID: 0000-0001-7501-4085 (Gönderim Tarihi: 21.02.2026 -Kabul Tarihi: 01.04.2026) *Yazar, eserinin Derginize ait bilimsel etik ilkelere uygun olduğunu taahhüt eder.*

**THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL PARK SYSTEM
IN THE UNITED STATES AND ITS IMPACT ON TURKISH LAW**
(Research Article)

Abstract

This study aims to examine the emergence of national parks in the United States, the institutionalization process of the national park administration, and the legal regulations concerning conservation and operation, and to evaluate the reflections of these developments on Turkish law. Although the constitutional norms and principles governing national parks in Turkey differ from those in the United States, the regulations concerning operation under U.S. law have been almost entirely adopted. As a result of this transposition, the practice of operating national parks for recreational purposes by private entities has become widespread. This development has shifted the conservation-use balance in favor of use and has positioned economic considerations as a determining factor in the management of national parks. However, the fundamental principle governing national parks is the preservation and continuation of natural scenery and wildlife as far as possible in their original state, and the conduct of recreational use in a manner that does not harm nature and creates minimal impact on the area. In this context, the constitutionality of legal provisions prioritizing use and authorizing the operation of national parks by private entities will be examined.

Keywords

Bison Hunting, National Park Service, Operation of National Parks, Balance between Conservation and Use, Private Enterprise

GİRİŞ

Millî park olgusu ABD'de ortaya çıkmış ve zamanla birçok ülkenin hukuk düzenini etkilemiştir. Millî parkları Amerika'da ortaya çıkaran dinamikler oldukça önem taşımakta; zira bu dinamikler, olgunun hukuk dünyasında neden o şekilde düzenlendiğini ortaya koymaktadır. Yabancı ülkelerdeki hukuki metinlerin arka planını bilmek, yani bu düzenlemelerin dayandığı tarihi, siyasi, ekonomik ve toplumsal koşulları kavramak, bu normların ülkemiz hukuk düzenine ne ölçüde ve hangi sınırlar içinde aktarılabilceğinin tespitine imkân sağlar. Nitekim bir yabancı ülkedeki yasal düzenlemelerin, aktarılacağı ülkenin tarihi, kültürel, siyasi ve sosyolojik yapısı dikkate alınmadan o ülkeye doğrudan ve aynı şekilde alınması isabetli değildir. Dolayısıyla millî parklara ilişkin ABD'deki düzenlemelerin de, ülkemizin toplumsal ihtiyaçları gözetilerek, Anayasa ve kamu hukukunun temel ilkelerine uygun şekilde aktarılması gerekir.

Bu doğrultuda, öncelikle millî park düşüncesinin ortaya çıktığı ülke olan ABD'de, millî park kavramının doğmasına zemin hazırlayan doğa tahribatı ele alınacaktır. Ardından, söz konusu tahribatın hukuk dünyasında nasıl karşılık bulduğu ve ilk yasal düzenlemelerin hangi saiklerle şekillendiği incelenecektir. ABD'de tarihsel sürecin doğru biçimde aktarılabilmesi ve millî parkların kuruluşu ile ilişkilendirilen yasaların isabetli şekilde yorumlanabilmesi adına, kamu arazilerinin kullanımına dair ortaya çıkan hukuki statülerin ABD'de geçirdiği dönüşümlerin de açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda, doğal güzellikleri gereği korunması gerekli kamu arazilerinin niteliklerine ve kullanım amaçlarına göre nasıl sınıflandırıldığı ve ne şekilde ayrıştırıldığı da ele alınacaktır. Diğer yandan ABD'de millî park yönetiminin kurumsallaşması ile teşkilat yasası çerçevesinde millî park alanlarında koruma kullanma dengesinin nasıl düzenlendiği değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Türk hukukunda ise millî parkların ortaya çıkışı ve gelişimi, önce Orman Kanunu'ndaki hükümler, ardından da Milli Parklar Kanunu üzerinden incelenecektir. Türk hukukunda millî park kavramı ilk olarak 1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu kapsamında pozitif hukukta yer bulmuştur. Başka bir deyişle, Türkiye'de millî parkların hukuki gelişimi, esasen orman hukuku çerçevesinde başlamıştır. Dolayısıyla öncelikle 1956-1983 döneminde millî parkların hukuki rejiminin Orman Kanunu çerçevesinde nasıl kurgulandığı, bu alanların hangi esaslara göre belirlendiği ve koruma-kullanma dengesinin ne şekilde tesis edildiği açıklanacaktır. Daha sonra ise millî parkların müstakil kanunda düzenlendiği 1983 tarihli ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu ele alınacaktır. Anılan Kanun'da millî parkların ilanı, korunması,

yönetimi ve işletilmesine ilişkin öngörülen hükümler esas alınarak, millî parkların hukuki statüsünde meydana gelen değişim ortaya konulacaktır. Bu tarihsel ayırım, millî parkların idari ve kullanım rejimi bakımından geçirdiği dönüşümü ve bu süreçte ABD'deki yasal düzenlemelerin etkisini analiz etmeye imkân sağlamaktadır. Bu çerçevede, ABD'den iktibas edilen düzenlemeler, özellikle işletme ve özel teşebbüsün sürece dahil edilmesi açısından irdelenecek; koruma ilkesini güçlendiren yaklaşımların Türk hukukuna ne ölçüde yansıtıldığı değerlendirilecektir. Özellikle millî parkları işletmeye yönelik faaliyet ve hizmetlerin özel kişilerce yürütülmesini düzenleyen hükümlerin Anayasaya uygun olup olmadığı tartışılacaktır.

I. ABD'DE MİLLÎ PARKLARIN DOĞUŞU VE HUKUKİ DÜZENLEMELER

A. Milli Park İdaresinin Kurulmasından Önceki Dönem

1. 19. Yüzyılda ABD'de Doğa Tahribatının Tarihçesi

ABD'de doğa tahribatının¹ nedenleri ile yerli Amerikalılar (Kızılderililer) arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Zira dönemin siyasal yaklaşımına göre, yaban hayatına bağımlı şekilde yaşayan Kızılderililerin boyunduruk altına alınmasının en etkili yolu, onların temel yaşam ve geçim kaynaklarına müdahale etmek ve gerekirse bu kaynakları tümüyle ortadan kaldırmaktır². Bu yaklaşımın somut bir sonucu olarak, Amerika kıtasının en değerli doğal varlıklarından biri olan “bizonlar”³, Avrupa asıllı Amerikalılar (beyaz Amerikalılar/beyaz yerleşimciler) tarafından sistemli ve kitlesel biçimde yok edilmiştir⁴.

¹ ABD'de doğa tahribatının birçok yönü vardır. Bunun bir yönü yaban hayatında bazı hayvan türlerinin neslinin tükenmesiyle birlikte ekosistemin bozulması; bir başka yönü ise flora üzerinde yapılan doğrudan müdahaleler sonucunda biyoçeşitliliğin belirgin biçimde azalmasıdır.

² **Isenberg**, Andrew: “Social and Environmental Causes and Consequences of the Destruction of the Bison”, *Revue Française D'études Américaines*, No 70, 1996, s. 16.

³ Amerikan bizonları hem geniş ovalarda (çayırlarda) yaşayan ova/çayır bizonlarından hem de ormanlık alanlarda yaşayan orman bizonlarından oluşmaktadır. Bkz. **Freese**, Curtis H./**Aune**, Keith E./**Boyd**, Delaney P./**Derr**, James N./**Forrest**, Steve C./**Gates**, C. Cormack/**Gogan**, Peter J. P./**Grassel**, Shaun M./**Halbert**, Natalie D./**Kunkel**, Kyran/**Redford**, Kent H.: “Second chance for the plains bison”, *Biological Conservation*, Vol 136, 2007, s. 176; **Kolipinski**, Mietek/**Borish**, Steven/**Scott**, Arthur/**Kozlowski**, Kristen/**Ghosh**, Sibdas: “Bison: Yesterday, Today, and Tomorrow”, *Natural Areas Journal*, Vol 34, No 3, 2014, s. 366, 368, 372.

⁴ **Hornaday**, William T.: “The Extermination of the American Bison”, Report of National Museum 1887, Government Printing Office, Washington 1889, s. 486; **Kolipinski/Borish/Scott/Kozlowski/Ghosh**, s. 365.

Bizon sürüleri yüzyıllar boyunca Kızılderililerin beslenme, giyim ve barınmalarında hayati bir öneme sahip olmuştur⁵. Kızılderilileri yayılmacı politikaları önünde bir engel olarak gören beyaz Amerikalılar hem ekonomik hem de kültürel anlamda Kızılderili toplumlarını zayıflatmak ve onları devlet tarafından belirlenen zorunlu yerli yerleşim alanlarına (rezervasyonlara) mecbur bırakıp hükümete bağımlı hâle getirmek amacıyla Kızılderililerin yaşamlarını sürdürmek için temel kaynağı olan bizonları kitlesel olarak avlamışlardır⁶. Her ne kadar avcılık faaliyetleri görünüşte salt ticari saiklerle yürütülüyormuş gibi gösterilse de, sürecin özellikle ilk aşamalarında bu faaliyetlerin Kızılderili toplulukların direncini kırmaya yönelik olarak devlet tarafından teşvik edildiği anlaşılmaktadır⁷. Bununla birlikte bizon avcılığının kısa süre içerisinde kâr getiren ekonomik bir faaliyete dönüşmesi ve bizon postuna yönelik ticari taleplerin artması⁸, avcılığın kontrol edilemez bir hız ve yoğunluğa ulaşmasına yol açmıştır. Ticari çıkarların baskın hale gelmesi sonucunda ise avcılığın engellenmesi fiilen imkânsız hâle gelmiştir.

⁵ **Hornaday**, s. 525-526; **Heidenreich**, C. Adrian: "The Native Americans' Yellowstone", Montana The Magazine of Western History, Vol 35, No 4, 1985, s. 8.

⁶ Beyaz Amerikalılar, ırksal üstünlük ve ekonomik hâkimiyet ideolojisi doğrultusunda, Kızılderililerin temel geçim kaynağını yok ederek onları devletin belirlediği sınırlar içinde yaşamaya zorlamak amacıyla bizonları avlamışlardır. Bkz. **Isenberg**, Social and, s. 16. Kızılderili toplulukları, av kaynaklarının yetersizliği ile ABD ordusunun demiryollarını ve Avrupalı yerleşimcileri (beyaz Amerikalıları) korumaya yönelik sert askeri müdahaleleri arasında sıkışmış hâlde varlık mücadelesi vermişlerdir. Bkz. **Graybill**, Andrew R.: "Rangers, Mounties, and the Subjugation of Indigenous Peoples 1870-1885", Great Plains Quarterly, Vol 24, No 2, 2004, s. 83-85.

⁷ Takip edilecek bizon sürüleri kalmazsa, Kızılderililerin kendileri için ayrılmış yerleşimlere kapatılma ve o bölgelerde kalma ihtimallerinin artacağı kanaatine varan ABD ordusu, üst sınıf avcılara barut ve kurşun temin etmiştir. Bkz. **Egerton**, Frank N.: "History of Ecological Sciences, Part 62: Saving Habitats and Managing Wildlife in the United States and Canada before 2000", Bulletin of the Ecological Society of America, Vol 100, No 3, 2019, s. 5.

⁸ **Hornaday**, s. 466, 493. Kızılderililer de, sosyo-ekonomik koşulların baskısı altında, geçimlerini temin edebilmek amacıyla bizonların kıyımına uğradığı bu pazar ekonomisine dâhil olmuşlardır. Kızılderililerin av faaliyetleriyle ilgili bilgi için bkz. **Flores**, Dan: "Bison Ecology and Bison Diplomacy: The Southern Plains from 1800 to 1850", The Journal of American History, Vol 78, No 2, 1991, s. 476, 479-480, 484. Bkz. **Isenberg**, Social and, s. 16.

1800'lerin başlarında başlayan bizon kıyımı, 1867'de⁹ tren yolunun bizonların doğal yaşam alanlarının tam merkezinden geçmesiyle en yüksek seviyelerine¹⁰ ulaşmıştır. Başka bir ifadeyle 1870'ler ve 1880'ler boyunca bizonlar, trenlerin bölgeye insan erişimini kolaylaştırması sonucunda, özellikle ticari amaçla gerçekleştirilen kitlesel avcılık nedeniyle büyük ölçüde yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır¹¹. Neslin tükenmesi noktasına varan boyutuyla bu popülasyon çöküşü, gerçekten inanılmaz düzeydedir. Zira 1800'lerin başlarında sayıları tahminen 60 milyona ulaşan bizon nüfusu¹², 1889 yılına gelindiğinde 1000 civarına düşmüştür¹³. Bir zamanlar ufka

⁹ Union Pacific Demiryolu Şirketi'nin demiryollarını 1867-1871 yılları arasında Kansas'tan Wyoming'e yani bizon sürülerinin en yoğun şekilde bulunduğu sahalara ulaştırmasının ardından demiryolu hatları, bizon popülasyonunun fiilen kuzey ve güney sürüleri olarak ikiye ayrılmasına neden olmuş ve avcılar bu demiryolu hatları boyunca yoğun şekilde avcılık faaliyetleri yürütmüşlerdir. Bkz. **Lueck**, Dean: "The Extermination and Conservation of the American Bison", *The Journal of Legal Studies*, Vol 31, 2002, s. 619; **Kolipinski/Borish/Scott/Kozlowski/Ghosh**, s. 365; **Hornaday**, s. 493. Üç demir yolu hattı, özellikle güney sürülerinin yaşam alanına girerek bizonların sayılarının azalmasında muazzam etkiye yol açmıştır. Şöyle ki, Demiryolları, öncelikle avcılara bizonların yaşam alanlarına kolay erişim sağlayarak ve avcıları, av ürünleri için hâli hazır pazarlarla iletişime geçirek bizon popülasyonunu etkilemiştir. Diğer yandan geçtikleri güzergâhları kalıcı yerleşime açmak suretiyle, bu bölgelerdeki bizonların yok olmasını hızlandırmış ve bizonların buralarda yeniden varlık gösterebilme imkânını ortadan kaldırmıştır. Bkz. **Allen**, J. A.: *The American Bisons, Living and Extinct*, University Press, Cambridge 1876, s. 151.

¹⁰ Yalnızca bir yıl içinde (1872 yılında) yaban hayatta 2 milyon bizonun postları için öldürüldüğü kayıtlara geçmiştir. Bkz. **Arthun**, Dave/**Holechek**, Jerry L.: "The North American Bison", *Rangelands*, Vol 4, No 3, 1982, s. 124.

¹¹ **Allen**, s. 151-154; **Hornaday**, s. 466, 493; **Kolipinski/Borish/Scott/Kozlowski/Ghosh**, s. 365; **Dolph**, James A./**Dolph**, C. Ivar: "The American Bison: His Annihilation and Preservation", *Montana The Magazine of Western History*, Vol 25, No 3, 1975, s. 15. 1868 ile 1881 yılları arasındaki kemik sayımları yaklaşık 31 milyon bizonun öldürüldüğünü göstermektedir. Kemik sayımı (iskelet hesabı), demiryolları ile ne kadar ton kemik taşındığına dayanılarak yapılmaktaydı. Nitekim kemiklerin de bir satış bedeli vardı ve tonlarca kemik yığınının milyonlarca dolar ödeme yapıldığı kayıtlara geçirilmişti. Bkz. **Arthun/Holechek**, s. 124-125. Bozkırlarda bırakılan ve kayıt altına alınmayan kemik yığınları da dikkate alındığında, gerçek sayının bu tahminlerin çok daha üzerinde olduğu söylenebilir.

¹² **Dolph/Dolph**, s. 15. Kuzey Amerika'ya Avrupalı yerleşimciler gelmeden önce tüm otobur türler içinde en kalabalık nüfusa sahip hayvanların bizonlar olduğu ve bizonların sayısına ilişkin tahminler kesin olmamakla birlikte bu sayının yaklaşık 30 ile 75 milyon arasında değiştiği değerlendirilmektedir. Bkz. **Arthun/Holechek**, s. 124. Bu sayıların çok daha az olduğunu ileri süren yazarlar da bulunmaktadır. Bizon nüfusunun 19. yüzyılda 27 ile 30 milyon arasında olabileceğini savunan görüş için bkz. **Isenberg**, Andrew C.: *The Destruction of the Bison: An Environmental History 1750-1920*, Cambridge

dek kilometrelerce uzanan devasa bizon sürülerine¹⁴ ev sahipliği yapan Amerikan bozkırları, bu kapsamlı yok ediliş sürecinin ardından, bizon kemikleriyle kaplı ıssız ve çorak arazilere dönüşmüştür¹⁵. 1870 yılına kadar bizonların sayısının hâlâ milyonlarla ifade edildiği¹⁶ göz önüne alındığında, bahsi geçen dönüşümün, gerçekten çok kısa bir süre içinde gerçekleşmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Bizonların öldürülme yöntemleri, bu sürecin ulaştığı vahşet düzeyini de açıkça ortaya koymaktadır. Hayvanlar yalnızca ticari kazanç elde etmek amacıyla toplu halde pusuya düşürülüp ateş çemberine alınarak öldürülmele kalmamış; aynı zamanda tren yolcuları tarafından, seyahat esnasında, sırf eğlence saikiyle hareket hâlindeki vagonlardan gelişiğüzel ateş açılarak da katledilmişlerdir. Başka bir deyişle, o sırada bizonlar kürk veya et gibi ekonomik değerler için değil, yalnızca yolcuların anlık bir eğlence ihtiyacını gidermek üzere vurulmuş ve akabinde ölüme terk edilip, doğada çürümeye bırakılmışlardır¹⁷. Diğer yandan, Amerikan ordusunun destekleriyle bizon avına yönelik spor müsabakaları da düzenlenmiş¹⁸ hatta diğer devlet başkanlarının ve Avrupa kraliyet aile üyelerinin ağırlandığı aşırı lüks av partileri de yapılmıştır¹⁹.

Nitekim o dönem devlet arazilerinde gerçekleştirilen tüm bu faaliyetlere yönelik olarak hükümetin tutumu ve kayıtsızlığı eleştirilmiş; yaban hayatın tahrip edilmesinin önlenmesi için gerekli yasaların bir an önce çıkarılıp

University Press, New York 2000, s. 25, 29. Kolipinski, 1800'lerde en az 30 milyon bizonun olduğunu ifade etmektedir. Bkz. **Kolipinski/Borish/Scott/Kozlowski/Ghosh**, s. 366. Lueck, bu sayının 1800 yılında yaklaşık 20 milyon olduğunu belirtmekte; 1850'lerde ise bozkırlarda 10 milyondan fazla bizonun yaşadığını ifade etmektedir. Bkz. **Lueck**, s. 610.

¹³ Hornaday tarafından bu sayı, toplamda 1091 olarak tespit edilmiştir. Bu sayının içerisine çiftliklerde koruma altına alınan bizonlar da dahil bulunmakta ve 1889'da yaban hayatta korumasız şekilde serbestçe dolaşan yalnızca 300 civarında bizonun yaşadığı belirtilmektedir. Bkz. **Hornaday**, s. 466, 525. Benzer yönde bkz. **Isenberg**, *Social and*, s. 16; **Arthun/Holechek**, s. 124. 1883'te yaban hayatta yalnızca 200-300 kadar bizon sağ kalabilmiştir. Bkz. **Kolipinski/Borish/Scott/Kozlowski/Ghosh**, s. 365. Bölgede yaşayan bazı çiftlik sahipleri, avlar nedeniyle annesiz kalan buzağları (yavru bizonları) çiftliklerine götürüp büyütmüşlerdir. Bkz. **Egerton**, s. 5.

¹⁴ **Allen**, s. 55.

¹⁵ **Kolipinski/Borish/Scott/Kozlowski/Ghosh**, s. 365.

¹⁶ **Hornaday**, s. 466.

¹⁷ **Egerton**, s. 5. Yolcu trenlerinden bizonlara tüfeklerle ateş edilmesini resmeden o dönemki çizimler ve açıklamalar için bkz. **Hornaday**, s. 392, 486-487.

¹⁸ **Hornaday**, s. 497-498.

¹⁹ **Allen**, s. 210; **Lueck**, s. 619.

uygulanması amacıyla çağrılar yapılmıştır²⁰. Ancak federal hükümet tarafından bizonlar yok olmadan önce²¹ gerekli önlemler alınmamıştır. Aslında Kongre tarafından av limiti öngören bir kanun kabul edilmiş olsa da, ABD Başkanı Ulysses S. Grant tarafından bu kanun veto edilmiştir²².

Bizon sürülerinin avcılık faaliyetleri sonucunda ortadan kaldırılması hem Kızılderili toplumlar²³ hem de ekosistem üzerinde derin ve yıkıcı etkilere sebep olmuştur. Bizon varlığına bağımlı olarak yaşam döngüsünü sürdüren pek çok hayvan türünün nesli tükenmiş, bazılarının ise nüfusları ciddi oranda azalmıştır²⁴. Bölgedeki çok sayıda boş porsuk yuvası²⁵ bu yok oluşun göstergelerinden biri hâline gelmiştir. Bununla birlikte, bizonların yaban hayatı artık var olmaması, bozkır ekosisteminde de köklü dönüşümlere yol açmıştır. Şöyle ki, bizonların oluşturduğu çamur havuzlarının²⁶ artık meydana gelmemesi, toprağın su tutma kapasitesini önemli ölçüde azaltmış; yağmur sularının yüzeysel akışa geçerek hızla bölgeden uzaklaşması ise hem bölgedeki biyolojik çeşitliliğin²⁷ belirgin biçimde azalmasına hem de geniş bozkır alanlarının zamanla kuraklaşmasına zemin hazırlamıştır.

Yaban hayattaki hayvan türlerinin tahribatının yanı sıra bu dönem, orman ekosisteminin de ciddi şekilde zarar gördüğü bir devir olmuştur. Batı'ya yerleşimlerin kurulduğu dönemde artan kereste ihtiyacı ve tarım arazisi elde

²⁰ Allen, s. 154; Egerton, s. 5; Freese/Aune/Boyd/Derr/Forrest/Gates/Gogan/Grassel/Halbert/Kunkel/Redford, s. 176.

²¹ Kıyım döneminde muazzam bir genetik çeşitlilik kaybı yaşandığı, 1000 civarında bizon kurtarılmış olsa da birçok bizon türünün soyunun tükenmiş olduğu belirtilmektedir. Bkz. Ranglack, Dustin H./Plumb, Glenn E./Rogers, Luke R.: "American Bison (Bison bison): A Rangeland Wildlife Continuum", Rangeland Wildlife Ecology and Conservation, Springer, Switzerland (Cham) 2023, s. 806; Allen, s. v.

²² Egerton, s. 5.

²³ Birçok Kızılderili'nin açlıktan öldüğü ve hatta açlık nedeniyle yamyamlık faaliyetlerinin de görüldüğü kayıtlara geçmiştir. Bkz. Hornaday, s. 526-527.

²⁴ Bizonların Batı eyaletlerindeki doğal yaşam alanlarına yeniden kazandırılması, bu bölgelerde nesli tükenmekte olan pek çok hayvan türünün nüfusunda artış yaşanmasını sağlamıştır. Bkz. Kolipinski/Borish/Scott/Kozlowski/Ghosh, s. 371.

²⁵ Allen, s. 158.

²⁶ Hornaday, s. 413, 419; Allen, s. 65; Kolipinski/Borish/Scott/Kozlowski/Ghosh, s. 371.

²⁷ Bizonların bozkırlarda ve çayırlarda otlamasının biyoçeşitlik üzerindeki etkilerine dair detaylı bilgi için bkz. Knapp, Alan K./Blair, John M./Briggs, John M./Collins, Scott L./Hartnett, David C./Johnson, Loretta C./Towne, E. Gene: "The Keystone Role of Bison in North American Tallgrass Prairie: Bison increase habitat heterogeneity and alter a broad array of plant, community, and ecosystem processes", BioScience, Vol 49, No 1, 1999, s. 40-46, 48.

etme arzusu orman tahribatında büyük rol oynamıştır. Nitekim daha önce ormanlarla kaplı olan 150 milyon dönümü aşkın alanın, yerleşim ve genişleme sürecinde tarım arazisine dönüştürüldüğü ifade edilmektedir²⁸.

Yerleşimcilerin batıya ilerlemesiyle devlet arazilerindeki ormanların korunmasına ilişkin sorun da giderek büyümüş; Amerika'nın orta batı bölgesi geniş orman varlıklarına sahip olmadığından, artan odun talebi mevcut ormanlar üzerindeki baskıyı daha da artırmıştır. 1850'li yıllara varıldığında ise demiryollarının devasa bir yakıt tüketimine ulaşması, bölgedeki ormanların hızla tükenmesine yol açmıştır²⁹. Diğer yandan, devlete ait ormanlık arazilerde yoğun biçimde odun hırsızlığının yaygınlaşması, kereste elde etmek için kaçak şekilde ağaçların kesilmesi ve federal hükümetin bu kaçak kesimleri önlemedeki başarısızlığı orman tahribatında önemli bir yere sahip olmuştur³⁰.

Diğer yandan, California, Oregon ve Nevada eyaletleri ile Washington bölgesindeki devlete ait ormanlık arazileri ABD vatandaşlarına veya vatandaşlığa başvuran kişilere ve ayrıca tüzel kişilere 160 dönümü geçmemek kaydıyla, dönüm başına 2,5 dolar bir bedel karşılığında satışa sunan 3 Haziran 1878 tarihli Yasa³¹ da, orman tahribatında muazzam bir rol oynamıştır. Zira “*Kereste ve Taş Yasası*” olarak da anılan³² söz konusu Yasa, kereste değeri taşıyan ağaçlık alanların satışını düzenleyerek ve hatta satışa konu alanın kereste üretimi için elverişli olmasını şart koşarak³³ bu ormanların ticari bakımdan sömürülmesini hukuki bir zemine oturtmuş ve doğrudan teşvik etmiştir. Yasa'nın kötüye kullanımını engellemek amacıyla ormanlık arazileri satın alacak kişilerin bu satın alma işlemini kendi adlarına ve kendi kullanımları için yapacaklarına dair yeminli beyan vermeleri zorunlu kılın-

²⁸ **Huffman**, James L.: “A History of Forest Policy in The United States”, *Environmental Law*, Vol 8, No 2, 1978, s. 239.

²⁹ **Huffman**, s. 242-243; **Pisani**, Donald J.: “Forests and Conservation, 1865-1890”, *The Journal of American History*, Vol 72, No 2, 1985, s. 343-344.

³⁰ **Huffman**, s. 242-243.

³¹ “*An act for the sale of timber lands in the States of California, Oregon, Nevada and in Washington Territory*”, m. 1. Bkz. *United States Statutes at Large*, Vol. 20, 45. Congress, 2. Session, Public Law Ch. 151, s. 89, <https://www.govinfo.gov/>, (Erişim Tarihi: 18.11.2025). Karşılaştırmanın kolaylaştırılması ve ilgili düzenlemelerin ABD hukukuna ait olduğunun doğrudan anlaşılabilmesi amacıyla çevirilerde ‘kanun’ yerine ‘yasa’ ifadesi tercih edilmiştir. Türk hukukuna ilişkin kısımlarda ise yerleşik terminolojiye uygun olarak ‘kanun’ kavramı kullanılmıştır.

³² **Pisani**, s. 341; **Huffman**, s. 247.

³³ *Kereste ve Taş Yasası* m. 1, 2.

miş³⁴ olsa da, bu önlem gerçekte bir işe yaramamıştır. İdareye doğrudan başvurarak yalnızca 160 dönüm ormanlık arazinin mülkiyetini haiz olabilen kereste şirketleri, yasanın bu sınırını aşmak için başka bir yönteme başvurmuşlardır. Şöyle ki; şirketler, ormanlık arazileri satın alıp kendilerine devretmeleri için üçüncü kişilerle cüzi bir ücret karşılığında anlaşmışlar ve bu kişiler Yasa'da öngörülen asgari koşulları yerine getirir getirmez arazilerin mülkiyetini şirketlere devretmişlerdir. Böylelikle sekoya ağaçlarıyla dolu ormanlık alanlar ve şeker çamı ormanlarının büyük bir kısmı yerli ve yabancı sermayenin eline geçmiştir. Bunun sonucunda ise yüz binlerce ağaç kereste üretimi amacıyla kesilmiş ve binlerce yıllık kadim ormanlar şirketlerin çıkarı uğruna büyük ölçüde tahrip edilmiştir³⁵.

O dönem bu kıyımdan daha az etkilenip korunmuş olan bölgeler de bulunmaktadır. Yosemite Parkı'nın hemen güneydoğusunda yer alan Sierra ormanları³⁶, bu örneklerden biridir. İçerisindeki ağaçlar ticari bakımdan oldukça değerli olsalar da Sierra ormanlarına erişimin kolay olmaması, bu ormanların kereste üretimi için ciddi ölçüde tahribata uğramasını engellemiş ve vahşi doğanın korunmasını sağlamıştır. Bununla birlikte, sermaye sahipleri yine de bu ormanlara ulaşabilmek için su kanalları ve demiryolları inşa etmeye yönelmiş; ancak bu girişimlerin kârlı olmadığının anlaşılması ve ayrıca bu bölgenin daha sonraları kurulan parklar ve koruma alanları statüleri ile muhafaza edilmesi, orman işletmeciliğinin üretim odaklı şekilde bu bölgelerde faaliyette bulunmasını önlemiştir³⁷.

19. yüzyılın sonlarında artan ormanları koruma hareketlerinin, Kuzey Amerika'daki olağanüstü ölçekteki orman tahribatının yarattığı etkinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı açıktır. Nitekim pek çok toplumsal sorunda olduğu gibi, Amerika'daki orman tahribatı da ancak kriz boyutuna ulaşınca kapsamlı ve ciddi bir müdahaleyi gündeme getirmiştir³⁸. Ancak ileriki kısımlarda da değinileceği üzere bu koruma hareketlerinin salt doğayı koruma

³⁴ Kereste ve Taş Yasası m. 2.

³⁵ **Muir**, John: Our National Parks, Boston and New York: Houghton, Mifflin and Company, 1901, s. 347-348. Nitekim bu Yasa sonucunda, federal hükümet tarafından "orman koruma alanları" (orman rezervleri) olarak belirlenen ormanlık alanlar dışında, bölgedeki devlete ait ormanlık arazilerinin neredeyse tamamı (12 milyon dönüm orman arazisi) satılmıştır. Bkz. **Huffman**, s. 250, 251.

³⁶ Sierra ormanları, ABD'nin bir "millî ormanı"dır. Bu ormanlar hukuken ilk önce "orman koruma alanı/orman rezervi" (*forest reservations*) statüsüne sahipken daha sonra da "millî orman" (*national forest*) statüsüne kavuşmuştur.

³⁷ **Muir**, Our National, s. 100.

³⁸ **Huffman**, s. 241.

maksadıyla ortaya çıktığını söylemek güçtür. Açıkçası yaban hayatı ve ormanlar üzerinde gerçekleşen kısımların yarattığı olumsuz etkiler³⁹ görülmesine rağmen, federal düzeyde bir koruma politikasının gelişmesi ancak kalıcı olarak kereste kıtlığının yaşanacağını anlaşılmaması⁴⁰ ve doğa üzerinden turizm geliri elde edileceğinin fark edilmesiyle mümkün olmuştur. Başka bir ifadeyle Amerika'da koruma yasalarının, millî ormanların ve millî parkların ortaya çıkışı; doğanın kendi değeri nedeniyle korunması anlayışından ziyade, doğal çevrenin “turizm gelirleri” için bir kaynak olarak görülmesi⁴¹ ve ekonomik kaynakların gelecekte tamamen kaybedileceği yönündeki endişenin bir tezahürüdür.

2. Milli Parklara Dair İlk Yasal Düzenlemeler

Millî park kavramı, hukuken ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmış ve zamanla diğer devletlerin hukuk sistemlerinde de yerini almıştır. Doktrinde millî parkların hukuken ortaya çıkışına ilişkin olarak genellikle 1 Mart 1872 tarihli *The Yellowstone Act*⁴² (Yellowstone Yasası) gösterilse de -ki bu Yasa'da da “millî park” (*national park*) kavramına doğrudan yer verilmemiş olup, halka açık/kamuya mahsus/kamusal park olarak ifade edilebilecek “*public park*” ibaresi kullanılmıştır- millî parkların oluşumuna zemin hazırlayan yasanın 30 Haziran 1864 tarihli *The Yosemite Act*⁴³ (Yosemite Yasası) olduğu söylenebilir. Nitekim, yayımlanmasından 150 yıl sonra, Senato da bu Yasa'nın millî park fikrinin doğuşunu simgelediğini ve ABD tarihinde ilk kez bir arazinin (Yosemite Vadisi ile Mariposa Sekoya Koruluğunu kapsayan arazi) yalnızca “muhafaza edilmesi ve gelecek nesillerin yararlanması” amacıyla kamu arazisi olarak tahsis edilmiş olduğunu ifade

³⁹ Örneğin, yaprak döken ağaçlardan oluşan ormanların çoğunun bilinçsiz şekilde kereste üretimi için kesilmesi birçok kuş türünün de neslinin tükenmesine yol açmıştır. Bkz. **Egerton**, s. 6-8.

⁴⁰ **Pisani**, s. 340-341.

⁴¹ **Egerton**, s. 48.

⁴² “*An Act to set apart a certain Tract of Land lying near the Head-waters of the Yellowstone River as a public Park*”, m. 1-2. Bkz. United States Statutes at Large, Vol. 17, 42. Congress, 2. Session, Public Law Ch. 24, s. 32-33, <https://www.govinfo.gov/>, (Erişim Tarihi: 18.11.2025). Söz konusu Yasa'dan kısaca “*The Yellowstone Act*” olarak bahsedilecektir.

⁴³ “*An Act authorizing a Grant to the State of California of the Yo-Semite Valley, and of the Land embracing the Mariposa Big Tree Grove*”. Bkz. United States Statutes at Large, Vol. 13, 38. Congress, 1. Session, Public Law Ch. 184, s. 325, <https://www.govinfo.gov/>, (Erişim Tarihi: 18.11.2025). Söz konusu Yasa'dan kısaca “*The Yosemite Act*” olarak bahsedilecektir.

etmiştir⁴⁴. Söz konusu Yasa’da tahsise konu arazinin kamunun yararlanması için ayrıldığı, halkın ziyaret etmesi, buralarda eğlenmesi ve dinlenmesi amacıyla yani rekreasyon faaliyetlerinin yürütülmesi maksadıyla California Eyaleti’ne verildiği ve bu arazilerin hiçbir şekilde ve hiçbir zaman devredilemeyeceği açık bir şekilde belirtilmiş ve bu şartlar uyarınca tahsis gerçekleşmiştir. Bununla birlikte söz konusu arazinin belirli bölgelerinin en fazla 10 yıllık sürelerle kira sözleşmelerine konu olabileceğine de Yasa’da özel olarak yer verilmiştir⁴⁵.

Yosemite Yasası, millî parkların kuruluşuna ilişkin sonraki yasal düzenlemelerden belirli bir yönden ayrılmaktadır. Zira bu Yasa uyarınca tahsis edilen arazilerin yönetimi ve işletilmesi federal hükümete değil, California Eyaleti’ne bırakılmıştır. Şöyle ki; arazinin idaresi için 8 üyeden oluşan bir idari kurul (komisyon) kurulması öngörülmüş; Kurul üyelerinin California Eyalet başkanı (valisi) tarafından atanacağı ve Yosemite Vadisi ile Mariposa Koruluğunun Eyalet başkanının denetim ve gözetimi altında bu Kurul tarafından yönetileceği düzenlenmiştir⁴⁶.

Millî park fikrinin hukuken şekillenmesinde etkili olan diğer bir temel yasa ise yukarıda sözü edilen *The Yellowstone Act*’tir. 1 Mart 1872 tarihinde Kongre tarafından kabul edilen bu Yasa’da “Yellowstone” doğrudan millî park olarak adlandırılmasa ve metinde millî park kavramından hiçbir şekilde bahsedilmese de; öğretilerde ve resmi devlet kaynaklarında Yellowstone parkının 1872 yılında “millî park” olarak kurulduğu ve dünyanın ilk “millî parkı” olduğu ifade edilmektedir⁴⁷. *The Yellowstone Act*’te Yellowstone Millî Par-

⁴⁴ **Boerner**, Jessica: “A History of the National Park Service”, DttP: Documents to the People, Vol 45, No 4, 2017, s. 13.

⁴⁵ “*The Yosemite Act*”, m. 1.

⁴⁶ “*The Yosemite Act*”, m. 1.

⁴⁷ **Brown**, James W.: “The Administration of Law in Yellowstone National Park”, Wyoming Law Journal, Vol 14, No 1, 1959, s. 9; **Bayer**, Muhsin Zekai: Amerika Birleşik Devletlerinde Tabiat Kaynakları ve Organizasyonu, Orman Genel Müdürlüğü Yayınlarından Sıra No: 369 - Seri No: 20, Güven Basımevi, İstanbul 1964, s. 62; **Sellars**, Richard West: Preserving Nature in the National Parks: A History, Yale University Press, New Haven & London 2009, s. 7; **Ozansoy**, Ahmet: Amerika Birleşik Devletleri’nde Kamu Mallarının Yönetimi, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No: 2009/393, Ankara 2009, s. 26; <https://home.nps.gov/yell/learn/historyculture/index.htm>; <https://home.nps.gov/yell/learn/historyculture/timeline.htm>; <https://www.nps.gov/yell/learn/historyculture/yellowstoneestablishment.htm>, (Erişim Tarihi: 25.11.2025).

kı⁴⁸ - Yosemite parkından farklı olarak⁴⁹ - doğrudan federal hükümetin idaresi altında düzenlenmiştir⁵⁰. Başka bir ifadeyle, Park'ın yönetimi ve denetimi münhasıran Federal Devlet'in İçişleri Bakanı'na bırakılmış; Bakan, parkın bakım ve idaresine ilişkin gerekli veya uygun gördüğü düzenlemeleri yapmak ve bunları yayımlamakla yetkili ve yükümlü kılınmıştır⁵¹. Bakan tarafından çıkarılacak düzenlemelerin temel amacının park içindeki ormanların, maden yataklarının ve doğal güzelliklerin zarar görmesini engellemek ve bunları doğal hâllerinde muhafaza etmek olduğu Yasa'da açıkça belirtilmiştir⁵².

Yellowstone Millî Parkı, söz konusu Yasa ile İçişleri Bakanlığı'nın idaresine verilmiş ve başlangıçta sivil bürokratlar tarafından yönetilmiş olsa da 1886 yılına gelindiğinde, parka ilişkin denetim ve gözetim yetkisi Savaş Bakanlığı⁵³,na devredilmiş ve bu dönemde Millî Park'a vekil müdür olarak

⁴⁸ Yellowstone'un "milli park" statüsüne daha sonraki bir düzenleme olan 10 Temmuz 1890 tarihli "*An act to provide for the admission of the State of Wyoming into the Union, and for other purposes*" adlı Yasa'da açık biçimde yer verilmiştir. Wyoming'in ABD'nin bir eyaleti olarak kabul ve ilan edildiği bu Yasa'da, "*Yellowstone Milli Parkı*" üzerindeki mülkiyet ile yönetim ve denetim yetkilerinin münhasıran federal devlete ait olduğu daha açık biçimde vurgulanarak tekrar edilmiştir. Bkz. United States Statutes at Large, Vol. 26, 51. Congress, 1. Session, Public Law Ch. 664, s. 222, m. 2, <https://www.govinfo.gov/>, (Erişim Tarihi: 18.11.2025). 7 Mayıs 1894 tarihli "*An Act To Protect the Birds and Animals in Yellowstone National Park, and to punish crimes in said park, and for other purposes*" adlı Yasa ile de ilk kez doğrudan bir yasanın başlığında Yellowstone "milli park" olarak nitelendirilmiştir. Bkz. United States Statutes at Large, Vol. 28, 53. Congress, 2. Session, Public Law Ch. 72, s. 73, <https://www.govinfo.gov/>, (Erişim Tarihi: 18.11.2025).

⁴⁹ Nitekim Yosemite 1864'te kurulsada, ancak 1890'da "federal devlet" in idaresine geçtiğinden, Yellowstone Parkı birçok kişi tarafından ilk milli park olarak kabul görmektedir. Bkz. **Hellmann**, Donald J.: "The National Park Service at 100", Akron Law Review, Vol 50, No 1, 2016, s. 10.

⁵⁰ Yellowstone tek bir eyaletin sınırları içinde yer almadığından eyalet parkı olarak ilan edilememiştir. Bkz. **Egerton**, s. 13. Başka bir ifadeyle birden fazla eyaletin sınırları içerisinde kalan söz konusu alan, yetki çatışmalarına yol açmamak adına, federal devletin mülkiyetinde ve idaresinde kabul edilmiştir.

⁵¹ "*The Yellowstone Act*", m. 1-2.

⁵² "*The Yellowstone Act*", m. 2.

⁵³ ABD'de 1947 yılına kadar ordu yönetiminden ve milli güvenlikten sorumlu bakanlık, Savaş Bakanlığı adını taşımıştır. İkinci Dünya savaşının sona ermesi üzerine 1947 yılında çıkarılan Milli Güvenlik Yasası ile teşkilat yapısı yeniden düzenlenerek Savaş Bakanlığı, "Savunma Bakanlığı" adıyla yapılandırılmıştır. Bkz. <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/national-security-act>, (Erişim Tarihi: 23.11.2025). 2025 yılında ise Başkan Donald J. Trump, bakanlığın mevcut adına ek olarak "Savaş Bakanlığı" (*Department of War*) adının da resmi olarak kullanımına imkân tanıyan Başkanlık ka-

bir ordu subayı atanmıştır⁵⁴. Millî parkın idaresi bakımından gerçekleşen bu değişimin nedeni, federal devletin Yellowstone'un korunması için bütçeden bir ödenek tahsis etmemiş olmasıdır. Baştan itibaren millî parkın turizm gelirleriyle finanse edileceğini ve devlet kasasından hiçbir masrafa yol açmadan korunacağını varsayan federal hükümet, yaban hayatın tahrip edilmesiyle birlikte bu yaklaşımın hatalı olduğunu fark etmiştir. Nitekim sonraki yıllarda parkın muhafazası ve geliştirilmesi için Kongre tarafından parka ödenek ayrılması onaylanmıştır. Bununla birlikte söz konusu ödenek tahsisi ilerleyen süreçte düzenli ve istikrarlı bir şekilde sürdürülmemiştir⁵⁵. Nihayetinde yönetim kadrosunun değişmesi ve yeni kadronun millî parkı korumakta başarısız olması üzerine Kongre, etkisiz bir yönetim altında bulunan Yellowstone için ödenek ayırmayı reddetmiştir. Bu süreçte de park, kaçak avcılar⁵⁶, işgalciler ve odun hırsızları tarafından ciddi şekilde tahrip edilmiş ve zamanında devlet desteğiyle yıkıma uğramış olan yaban hayatı yok olma noktasına gelmiştir. Elinde parkı korumaya yetecek ne yeterli mali kaynağı ne personel kapasitesi ne de etkin bir kolluk denetimi için gerekli yasal yetkileri mevcut olan İçişleri Bakanlığı ise bu koşullar altında Savaş Bakanına, parkın korunması için çağrıda bulunmuştur⁵⁷.

Yellowstone Parkı'nın, o dönem küçük birlikler hâlindeki ABD süvarileri tarafından etkin biçimde korunup yönetildiği; askerlerin görevlerini düzenli ve disiplinli şekilde icra ettikleri ifade edilmektedir⁵⁸. Parktaki bu ordu

rarnamesini imzalamıştır. Bkz. <https://www.war.gov/News/News-Stories/Article/Article/4295826/trump-renames-dod-to-department-of-war/>. Ancak Savaş Bakanlığı adının hukuken geçerli olabilmesi ve yürürlüğe girebilmesi için Kongre tarafından yasa değişikliğinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

⁵⁴ **Brown**, s. 9.

⁵⁵ <https://www.nps.gov/yell/learn/historyculture/yellowstoneestablishment.htm>, (Erişim Tarihi: 25.11.2025).

⁵⁶ Yellowstone'un 1872 yılında ülkenin ilk millî parkı olarak ilan edilmesini takiben zaman içerisinde doğal göç yolları üzerinden bölgeye ulaşan birkaç yüz yabani bizon, park mevzuatı uyarınca korunan varlıklar arasına girmiştir. Ancak etkin bir denetim mekanizmasının bulunmaması ve kaçak avcılarının yoğun faaliyetleri, Yellowstone'daki bizon sayısının sürekli olarak azalmasına yol açmıştır. Bkz. **Dolph/Dolph**, s. 18.

⁵⁷ <https://www.nps.gov/yell/learn/historyculture/yellowstoneestablishment.htm>; <https://www.yellowstone.org/safeguarding-yellowstone-the-us-army-1886-1918/>, (Erişim Tarihi: 25.11.2025).

⁵⁸ Askerlerin yönetiminde, parktaki kaçak kesimlerin önüne geçilerek ormanların korunup geliştirildiği; yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan pek çok hayvan türünün nüfusun yeniden artış gösterdiği belirtilmiştir. Bkz. **Muir**, *Our National*, s. 39-40. Ancak ifade etmek gerekir ki; askerler birçok açıdan iyi bir yönetim sergilese de, bizonların avcılardan korunması noktasında başlarda yeterli başarıyı gösterememiştir. Zira kaçak avcılık

yönetimi, millî park teşkilatı kurumsallaşana değin, yani 1886'dan 1918'e kadar devam etmiş⁵⁹; bu süreçte ordudan çeşitli subaylar vekaleten Yellowstone'da millî park müdürlüğü görevini yürütmüşlerdir. Ayrıca daha sonra kurulmuş olan millî parkların idare ve denetimine ilişkin yetki ve sorumluluklar da Savaş Bakanlığı'na verilmiştir⁶⁰.

Yellowstone Yasası'nda, park ilan edilen arazilerin muhafazası için, ilgili alanlarda yerleşim ve işgalin yasaklanmış olduğu düzenlenmiş ve bu alanlar satışa kapatılarak kamu mülkiyetinin devredilmesi engellenmiştir⁶¹. Diğer bir ifadeyle söz konusu alanlar, halkın eğlenmesi ve dinlenmesi amacıyla kamuya açık park ve dinlenme alanı olarak tahsis edilmiş; ancak Yasa uyarınca bu arazilerde işgal ve yerleşime kesinlikle müsaade edilmemiştir⁶². Bununla birlikte, Yosemite'de olduğu gibi, Yellowstone'da da belli şartlar altında arazilerin kiraya verilmesine imkân tanınmıştır. Yasa'nın 2. maddesinde, ziyaretçilerin bölgede konaklayabilmelerini sağlamak amacıyla yapılacak bina ve tesislerin inşası için, süresi 10 yılı aşmayan kira sözleşmeleri yapılabileceği hükme bağlanmıştır.

Esasen doğanın korunması amacıyla getirildiği söylenen bu hükümler, gerçekte kendi içinde bir çelişki barındırmaktadır. Halkın yararlanmasına sunulan bu doğal güzelliklerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla işgal ve yerleşimi yasaklayan Yasa, aynı zamanda özel girişimcilerin yararına olacak şekilde "kiralama" usulünü teşvik etmektedir. Oysa bahsi geçen park alanı, öteden beri yerlilerin, yani Kızılderililerin yaşadığı topraklardır⁶³. Kızılderililerin bölgeden uzaklaştırılmasına yol açan bu düzenle-

sonucunda Yellowstone'daki *Pelican Vadisi*'nde 25'ten az bizon sağ kalabilmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda koruma önlemlerinin artırılması ile bizon sayılarında hızla artış yaşanmıştır. Bkz. **Freese/Aune/Boyd/Derr/Forrest/Gates/Gogan/Grassel/Halbert/Kunkel/Redford**, s. 176.

⁵⁹ <https://www.nps.gov/yell/learn/historyculture/park-history.htm>, (Erişim Tarihi: 25.11.2025).

⁶⁰ Ulusal Parkların genel itibarıyla, ABD ordusu tarafından yönetildiğine dair bkz. **Muir**, *Our National*, s. 40.

⁶¹ "*The Yellowstone Act*", m. 1.

⁶² Kurala uymayanların izinsiz giriş yapanlar olarak kabul edilip milli parklardan çıkarılacağı düzenlenmiştir. Bkz. "*The Yellowstone Act*", m. 1.

⁶³ **Heidenreich**, s. 4-8. İnsanlar 11.000 yılı aşkın bir süredir Yellowstone bölgesinde yaşam sürmüştür. Birçok kabile ve topluluk, Avrupalı Amerikalıların bölgeye gelişinin öncesinde ve sonrasında parkı yaşam alanı, avlanma sahası ve ulaşım güzergâhı olarak kullanmıştır. Bkz. <https://home.nps.gov/yell/learn/historyculture/index.htm>. Zaman çizelgesi için bkz. <https://home.nps.gov/yell/learn/historyculture/timeline.htm>, (Erişim Tarihi: 25.11.2025).

me⁶⁴, arazi kiralama yoluyla sermaye sahiplerine ayrıcalık tanınmasıyla, yasanın gerçek amacının doğayı korumaktan ziyade ekonomik çıkarları gözetmek olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim Yasa'nın kabul edilmesinden önce yaşanan gelişmeler de bunu kanıtlar niteliktedir. Şöyle ki; Yellowstone'nun turizm açısından potansiyelini fark eden *Northern Pacific Railroad* (Kuzey Pasifik Demiryolu) şirketi bölgeye taşıyacağı turistler üzerinden elde edeceği kazançları düşünerek Büyük Gayzer Havzası'nın Yosemite Eyalet Parkı'na benzer şekilde ikinci bir park olarak ayrılması yönünde lobicilik faaliyetlerinde bulunmuş ve Kongre'de bu talebi karşılık görmüştür⁶⁵. Bölgenin tarımsal faaliyetlere ve hayvancılığa elverişli olmadığını içeren raporlar da dikkate alınarak gayzerleri de içine alan iki milyon akreyi (8 milyon dönümü) aşan dağlık arazi⁶⁶ kamu parkı/millî park olarak ilan edilmiştir⁶⁷.

Tabiatın turizm açısından ekonomik bir değer taşıması, doğal güzelliğe ve estetiğe zarar veren madencilik ve kerestecilik gibi faaliyetlerinin engellenmesini zorunlu kılmıştır. Başka bir ifadeyle turizm yatırımlarının başarıya ulaşması, Batı'daki doğal manzaranın korunmasına bağlı olduğundan; çevresel kirlenmeye ve tahribata yol açan madencilik faaliyetleri ile orman varlığını hedef alan ağaç kesimlerinin önlenmesi, koruma politikalarının merkeze yerleşmiştir. Ancak bu koruma anlayışı, daha önce de belirtildiği üzere, kamu yararına dayalı bir çevre bilincinin sonucu olarak değil, şirketlerin turizmden kazanç sağlamaları amacıyla gelişmiştir. Yellowstone örneğinde de, kamu arazilerinin kullanımına dair çıkar grupları arasındaki mücadele, maden ve kereste şirketlerinin değil, tekelleşme arzusundaki Demiryolu şirketinin çıkarı doğrultusunda sonuçlanmıştır⁶⁸.

⁶⁴ Esasen 1864-1889 döneminde beyaz Amerikalılar, Yellowstone Vadisi'nin çevresinde bir dizi kasaba kurmuşlardır. Bu kasabalar madenciliğin, ulaşımın (kara, su ve demiryolu), beyaz yerleşiminin ve Kızılderililere karşı “askeri operasyonların” desteklenmesi amacıyla kurulmuştur. Bu süreçte yerliler, topraklarının çoğu üzerinde kontrolü kaybetmiş ve Yellowstone Vadisinde yüzyıllardır yaşamış olan Kızılderililerin büyük çoğunluğu buralardan çıkarılmıştır. Kızılderililerin bu bölgelerde varlıklarını sürdürebilmeleri açısından yaşamsal öneme sahip kaynakların tükenme noktasına gelmesi, bölgedeki fiili hakimiyetin el değiştirmesine yol açmış; nihayetinde de bu süreç, beyaz Amerikalıların Yellowstone'u kendi toprakları olarak görüp sahiplenmesiyle sonuçlanmıştır. Bkz. **Heidenreich**, s. 16-17.

⁶⁵ **Egerton**, s. 13; **Sellars**, s. 9.

⁶⁶ Nitekim bu dağlık bölgenin bazı kısımlarının ormanlarla kaplı olduğu belirtilmektedir. Bkz. **Muir**, *Our National*, s. 15.

⁶⁷ **Egerton**, s. 13.

⁶⁸ **Sellars**, s. 9-10, 16-17.

Ancak bu bölgelerdeki Kızılderili varlığı da Demiryolu şirketinin ve “kiralama” yoluyla turizmden kazanç sağlayacak özel sektörün çıkarları ile örtüşmemektedir. Zira bu dönemde, doğal güzellikleri keşfetmeye yönelik seyahatler bakımından, Batı’da yerli toplulukların yaşadığı bölgeler (Yellowstone da dahil), güvenlik kaygıları nedeniyle, beyaz Amerikalılara göre cazip ve güvenli alanlar değildi. Başka bir ifadeyle yerli halk, turistler için birer tehdit unsuru olarak görülmekteydi⁶⁹. Dolayısıyla bölgeye taşıyacağı turist sayısı üzerinden gelir elde edecek olan demiryolu şirketi ve muhteşem bir doğaya sahip olan Yellowstone’u kiralama arzusunda olan sermaye sahipleri turizm potansiyeli açısından tehdit olarak gördükleri Kızılderilileri bu bölgelerden uzaklaştırmak için koruma yasalarına işgali yasaklayan hükümler öngörmüşler⁷⁰ ve binlerce yıldır Yellowstone’da yaşayan bölgenin sakinlerini (Kızılderilileri) işgalci statüsüne yerleştirmişlerdir.

Yellowstone’dan sonra Kongre tarafından 3 Mart 1875 tarihli Yasa⁷¹ ile “Mackinac Millî Parkı” kurulmuştur. Esasen ilk defa bir parkın kuruluş yasasında “millî park” ibaresine yer verilmiş olmakla birlikte Mackinac, ABD’nin ikinci millî parkı olarak kabul edilmektedir⁷².

Mackinac Yasası’nda Michigan Eyaleti’ne bağlı Mackinac Adası’nın belirli bir kısmının halkın sağlığı, rahatlığı, dinlenmesi ve eğlenmesi için “millî park” olarak ayrıldığı ve ayrıca bu alanın yerleşime, işgale ve satışa kapatıldığı düzenlenmiştir⁷³. Yellowstone Yasası’nda parkın idaresi, işletilmesi ve kiralanmasına ilişkin öngörülen hükümler, bu Yasa’da da büyük ölçüde benzer biçimde düzenlenmiştir⁷⁴. Ancak Mackinac Yasası’nda, millî

⁶⁹ Poirier, Robert/Ostergren, David: “Evicting People from Nature: Indigenous Land Rights and National Parks in Australia, Russia, and the United States”, *Natural Resources Journal*, Vol 42, No 2, 2002, s. 333.

⁷⁰ Anılan hükümler, aynı zamanda, beyaz yerleşimcilerin millî park alanında özel mülkiyet edinmelerini engelleyerek turizm faaliyetleri üzerindeki rekabeti sınırlamak ve bu yolla demiryolu şirketinin bölgeye ilişkin ekonomik çıkarlarını güvence altına almak amacıyla da ihdas edilmiştir. Bkz. Sellars, s. 10.

⁷¹ “An act to set apart a certain portion of the island of Mackinac in the Straits of Mackinac, within the State of Michigan, as a national park”. Bkz. United States Statutes at Large, Vol. 18, 43. Congress, 2. Session, Public Law Ch. 191, s. 517, m. 1, <https://www.govinfo.gov/>, (Erişim Tarihi: 25.11.2025).

⁷² <https://www.mackinacparks.com/mnp150/>; <https://www.mackinacparks.com/blog/fort-mackinac-and-the-mackinac-national-park/>. Milli Parklar İdaresi’nin resmi sitesinde ise ABD’nin ikinci millî parkı olarak, 1890 yılında kurulan Sequoia Millî Parkı gösterilmektedir. Bkz. <https://www.nps.gov/seki/learn/historyculture/index.htm>, (Erişim Tarihi: 25.11.2025).

⁷³ *The Mackinac Act*, m. 1.

⁷⁴ Bu Yasa’da da ağaçların, maden yataklarının ve tüm doğal oluşumların zarar görmeden doğal halleriyle korunması güvence altına alınmıştır. Parkta bulunan av hayvanlarının ve

parkın idaresinden sorumlu yetkili idari organın doğrudan Savaş Bakanlığı olarak belirlenmiş olduğu görülmektedir⁷⁵. Bunun sebebi, adanın yalnızca rekreasyon amacıyla değil; barış zamanlarında askeri eğitim ve tatbikatların gerçekleştirileceği, savaş zamanlarında ise operasyonların yürütüleceği bir askeri üs olarak tahsis edilmiş olmasıdır⁷⁶.

Mackinac Millî Parkı'nın doğal hâliyle korunması öngörülmüş olmakla birlikte, 1885 yılında ölçümleri yapılarak⁷⁷ ziyaretçilerin konaklamasına yönelik inşa edilen lüks yazlık konutlar ve oteller, park alanının doğal yapısı üzerinde belirgin bir bozulma yaratmıştır⁷⁸.

Savaş Bakanı, 1895 yılında, Michigan Valisi'nin başvurusu üzerine, Mackinac adasında yer alan askeri üssü ve millî park arazilerini, yalnızca eyalet parkı olarak kullanılmak kaydıyla Michigan Eyaleti'ne devretmeye yetkili kılınmıştır⁷⁹. Aynı yıl Mackinac, federal arazi statüsünden çıkarılarak Michigan Eyaleti'ne devredilmiş; bu devrin ardından eyalet parkına dönüştürülmesiyle birlikte Ada, "millî park" statüsünü kaybetmiştir⁸⁰.

Yellowstone ve Mackinac millî parklarının ilanından sonra yeni millî parkların oluşturulması yönünde kayda değer bir gelişme yaşanmamış; yaklaşık 20 yıl gibi bir zamandan sonra koşulların da elverişli hâle gelmesiyle birlikte "millî park"ların ilanı ve bu alandaki düzenlemeler ivme kazanmıştır⁸¹. 1890 yılında California'da "Sequoia" (Sekoya) ve "Yosemite", 1899'da Washington'da "Mount Rainier", 1903 yılında South Dekota'da "Wind Cave", 1906'da Colorado'da "Mesa Verde" ve Oklahama'da "Platt", 1907'de California'da "Lassen Volcanic", 1908'de Arizona'da "Grand Canyon", 1909'da Washington'da "Olympic" ve Utah'ta "Zion", 1910'da

balıkların keyfi şekilde öldürülmesi ile ticari kazanç sağlamak amacıyla bu hayvanların yakalanması yasaklanmış; Savaş Bakanı bu faaliyetleri önlemekle görevli kılınmıştır. Ayrıca parkın işletilmesi ile bağlantılı olarak, ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere tesisler kurmanın gerekli olduğu alanlarda, 10 yılı geçmemek üzere kira sözleşmeleri yapılabileceği düzenlenmiştir. Bkz. *The Mackinac Act*, m. 2.

⁷⁵ *The Mackinac Act*, m. 2.

⁷⁶ *The Mackinac Act*, m. 3.

⁷⁷ <https://www.mackinacparks.com/blog/fort-mackinac-and-the-mackinac-national-park/>, (Erişim Tarihi: 26.11.2025).

⁷⁸ Mackinac parkının fotoğrafları için bkz. <https://www.mackinacisland.org/>, (Erişim Tarihi: 26.11.2025).

⁷⁹ United States Statutes at Large, Vol. 28, 53. Congress, 3. Session, Public Law Ch. 189, s. 946, <https://www.govinfo.gov/>.

⁸⁰ <https://www.mackinacparks.com/blog/fort-mackinac-and-the-mackinac-national-park/>.

⁸¹ *Sellers*, s. 11.

Montana'da "Glacier ve 1915'te Colorado'da "Rocky Mountain" millî parkı ilan edilmiştir⁸².

3. Korunan Alan Statülerine Dair Kavramsal Karmaşa: "Millî Park", "Orman Rezervi" ve "Millî Orman" Ayrımı

19. yüzyılın sonlarında, millî parkların kuruluşunun ivme kazandığı dönemde, tesis edilen birçok parkın sınırları içinde geniş orman sahaları yer almaktadır. İfade etmek gerekir ki Kongre bu orman sahalarının ne şekilde ve hangi amaçlarla yönetileceği hususunda başlangıçta net ve istikrarlı bir hukuki çerçeve çizmekten kaçınmıştır. Gerçekten, salt orman alanlarına özgü ayrı bir koruma rejiminin ve bu alanların idaresine ilişkin müstakil bir idari kuruluşun oluşturulup oluşturulmaması noktasında Kongre'nin belirgin bir yönelim içinde olmadığı ve bu belirsizliğin çıkarılan yasaların içeriğine de yansıdığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle bu durum, koruma altına alınmak istenen alanların kurulmasına dair çıkarılan yasal düzenlemelerde "millî park" ve "orman rezervi"⁸³ kavramlarının kimi zaman ayrı statüler olarak öngörülmesine, kimi zaman da ayrım gözetilmeksizin birbirini kapsayacak şekilde kullanılmasına ve dolayısıyla bu kavramların iç içe geçmesine yol açmıştır. Nitekim bu kavramsal belirsizlik, ABD'de "millî parklar" ile "orman koruma alanları"nın ayrılma sürecini ve bu alanlara uygulanacak hukuki rejimin açık ve net şekilde teşekkül etmesini de geciktirmiştir.

Yasal düzenlemelerdeki bu karmaşanın değerlendirilebilmesi için, öncelikle Yosemite'nin "millî park" olarak kabul edilmesine ilişkin sürecin ele alınması gerekmektedir. 1 Ekim 1890 tarihli "*An act to set apart certain tracts of land in the State of California as forest reservations*"⁸⁴ ile California Eyaleti'ndeki bazı araziler "orman koruma alanı/orman rezervi" olarak ayrılmış⁸⁵; bu alanları yönetme ve denetleme görev ve yetkisi ise İçişleri Bakanına verilmiştir⁸⁶. Yani federal araziler arasına dahil edilen söz ko-

⁸² **Bayar**, Amerika Birleşik Devletlerinde, s. 67-70. Aslında bu millî parklardan Lassen Volcanic, Grand Canyon, Olympic ve Zion, belirtilen tarihlerde öncelikle millî anıt ilan edilmiş; daha sonra bunların statüleri millî parka dönüştürülmüştür.

⁸³ Federal devlete ait kamu arazilerinin "orman koruma alanı/orman rezervi" olarak ayrılması ABD hukukunda "*forest reservation/forest reserve*" olarak ifade edilmektedir.

⁸⁴ Bkz. United States Statutes at Large, Vol. 26, 51. Congress, 1. Session, Public Law Ch. 1263, s. 650-652, <https://www.govinfo.gov/>, (Erişim Tarihi: 06.12.2025). Söz konusu Kanun, "California Orman Rezervi Yasası" olarak anılacaktır.

⁸⁵ California Orman Rezervi Yasası m. 1,3.

⁸⁶ California Orman Rezervi Yasası m. 2.

nusu ormanlık alanların idaresi ve denetiminden federal hükümet yetkili ve sorumlu kılınmıştır.

1 Ekim 1890 tarihli Yasa'da orman rezervi olarak ayrılan bölgenin coğrafi olarak Yosemite olarak bilinen ve daha sonraları "millî park" olarak da anılan sahayı kapsadığı ifade edilmelidir. İşte temel sorun tam da bu noktada doğmaktadır. Söz konusu Yasa'da "millî park" kavramına açıkça yer verilmemekte, alan esasen bir "orman rezervi" olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle, "millî park" statüsünden değil; arazilerin özellikle "orman rezervi" olarak tahsis edilmesinden söz edilmektedir. Buna rağmen gerek resmi kaynaklarda gerek doktrinde anılan Yasa, Yosemite Millî Parkı'nı kuran düzenleme olarak kabul edilmektedir⁸⁷.

Ayrıca, önemli bir husus, 1 Ekim 1890 tarihli Yasa'da, daha önce rekreasyon amacıyla kamunun kullanımına ayrılmış olan alanlar orman rezervi sınırlarına dahil edilmemiştir. Yani 1864 tarihli "*The Yosemite Act*" ile California Eyaleti'ne tahsis edilen Yosemite Vadisi ve Mariposa Sekoya Koruluğu, esasında orman olmalarına rağmen, 1 Ekim 1890 tarihli Yasa'nın kapsamı dışında tutulmuş; böylece bu alanların idaresinde California Eyaleti yetkili olmaya devam etmiştir⁸⁸. Orman rezervlerinin, millî parklarla aynı niteliklere ve hukuki rejime sahip olduğu ve temelde de rekreasyon işlevi gördüğü kabul edildiğinde; o bölgedeki Yosemite Vadisi ve Mariposa Sekoya Koruluğu'nun 1890 tarihli Yasa'da orman rezervi kapsamına alınmayıp Eyaletin idaresinde bir park olarak bırakılması kendi içinde bir tutarsızlık oluşturmaktadır. Öte yandan, anılan Yasa'da orman rezervlerine ilişkin öngörülen hükümlerin, millî parkları koruyan yasal düzenlemelerdeki hükümlerle büyük ölçüde örtüşmesi de kayda değer bir çelişki doğurmaktadır. Bu durum, koruma sürecinin başında, yasa koyucunun söz konusu iki statü ara-

⁸⁷ **Sellars**, s. 12; **Bayer**, Amerika Birleşik Devletlerinde, s. 70; <https://www.nps.gov/yose/learn/news/yosemite-national-park-commemorates-124th-anniversary.htm>, (Erişim Tarihi: 25.11.2025).

⁸⁸ 1864 tarihli Yosemite Yasası ile California Eyaleti'ne getirilen söz konusu ayrıcalık Eyaletin kendi isteğiyle -Eyalet Senatosunda arazilerin devredilmesine ilişkin yasa kabul edilerek- ve daha sonra da Kongre'nin onayıyla ancak 11 Haziran 1906 tarihinde kaldırılmıştır. Bu tarihte çıkarılan Yasa (Vol. 34, 59. Congress, 1. Session, Res. 27, s. 831) ile Yosemite Vadisindeki ağaçlık alanlar ve Mariposa Sekoya Koruluğu "millî park" alanı sınırlarına dahil edilmiş ve federal hükümetin idaresine geçmiştir. Ancak yine aynı Yasa'da, Yosemite Millî Parkı'nın sınırlarında değişiklik yapılarak Yosemite Vadisindeki bazı ormanlık araziler millî parktan çıkarılmış ve Sierra Orman Rezervi'ne dahil edilmiştir. Nitekim orman rezervinin bir parçası haline gelen söz konusu arazilerin, orman rezervleri hakkındaki federal yasaların hükümlerine tabi olacağı da 1906 tarihli Yasa'da açıkça hükme bağlanmıştır (m. 1).

sında net bir ayırım oluşturmadığını ve kavramların içeriği ile hukuki sonuçları bakımından kararsızlık içinde olduğunu göstermektedir.

Orman rezervi statüsünün gelişimi bakımından önemli bir aşama, kamu arazilerinin kullanımına dair genel hukuki rejimi düzenleyen 3 Mart 1891 tarihli Yasa⁸⁹'nın kabul edilmesi ve bu Yasa'da orman koruma alanlarına ilişkin özel bir hükme yer verilmiş olmasıdır. Genel Revizyon Yasası⁹⁰ olarak da anılan⁹¹ söz konusu Yasa'nın 24. maddesinde, ABD Başkanı'na ağaçlık veya çalılıkla kaplı kamu arazilerini "orman koruma alanları" olarak ayırma yetkisi verilmiştir. Bu yetki uyarınca, herhangi bir eyalette üzerinde orman bulunan kamu arazilerinin, başkanlık bildirisi ile orman rezervi (*forest reservations*) olarak ilan edilebilme⁹² yolu açılmıştır. Anılan Yasa, orman rezervlerinin oluşturulmasını yürütme organının yetkisine bırakmak suretiyle, millî parkların kurulması sürecinden farklı bir usul öngörmüştür. Nitekim millî parklar, yasalarla tesis edilirken; orman rezervleri, başkanlık bildirileri ile kurulup sınırları belirlenebilmiştir⁹³. Bu yönüyle, millî parkların oluşturulması yalnızca Kongre'nin inisiyatifine bağlıyken, orman rezervlerinin kurulması ve ilanı Başkan'ın da takdirine bırakılmıştır⁹⁴.

Orman rezervlerinin millî parklardan ayrı ve müstakil bir statü olarak kurgulanmış olduğu, 3 Mart 1891 tarihli Yasa'daki düzenlemeden açık biçimde anlaşılmaktadır⁹⁵. Nitekim söz konusu Yasa, "millî orman" sisteminin

⁸⁹ "An act to repeal timber-culture laws, and for other purposes", m. 24. Bkz. United States Statutes at Large, Vol. 26, 51. Congress, 2. Session, Public Law Ch. 561, s. 1095, 1103, <https://www.govinfo.gov/>, (Erişim Tarihi: 06.12.2025).

⁹⁰ *General Revision Act*.

⁹¹ **Huffman**, s. 259; **Pisani**, s. 341.

⁹² Genel Revizyon Yasası m. 24.

⁹³ Bu çerçevede, orman rezervlerinin ayrı kanunlarla tesis edilmesine hukuki bir engel bulunmadığı, ancak Kongre'nin bu konuda Başkan'a da yetki tanımayı tercih ettiği anlaşılmaktadır.

⁹⁴ Orman koruma alanlarının oluşturulmasını düzenleyen 24. madde, Başkan'ın yetkilerini aşırı ölçüde genişlettiği gerekçesiyle Temsilciler Meclisi'ndeki bazı üyelerin ciddi muhalefetiyle karşılaşmasına rağmen Yasa'ya dahil edilerek kabul edilmiştir. Bkz. **Huffman**, s. 259. Aslında bu muhalefetin arka planında, orman kaynaklarından uzun süredir denetimsiz şekilde yararlanan ve kereste ticaretinden önemli kazanç sağlayan varlıklı kesimlerin, orman rezervi ilanlarıyla kendi faaliyetlerinin sınırlanacağı yönündeki endişeleri yatmaktadır. Bkz. **Muir**, John: "The American Forests", *The Atlantic Monthly: A Magazine of Literature, Science, Art and Politics*, Vol LXXX, No CCCCLXXXVIII, 1897, s. 155-156.

⁹⁵ Bu yasa, fiiliyattaki rejimin gecikmeli olsa da hukuki dayanağa kavuştuğunu göstermektedir.

başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir⁹⁶. Ancak yine de bu Yasa'da, orman rezervlerinin nasıl ve hangi amaçlarla idare edileceği; korunması bakımı ve işletilmesi noktasında nasıl bir yöntem izleneceği gibi hususlarda herhangi bir hükme yer verilmemiştir.

Orman rezervleri, daha önce tek tek yasalara konu olmuşken, 4 Haziran 1897 tarihli Yasa⁹⁷ ile ilk kez bütün rezervlerin idaresine yönelik hükümler tesis edilmiş; böylece ormanlar sistematik ve kapsamlı bir düzenleme altında ele alınmıştır. Orman rezervlerinin hangi işlevi yerine getirmek üzere kurulacağı, ormanların korunması, gözetimi, bakımı, iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik yürütülecek faaliyetler ile bu faaliyetlerden sorumlu idare⁹⁸ ve ormanlardan yararlanmaya ilişkin esaslar açıkça düzenlenmiştir⁹⁹.

Bu Yasa uyarınca orman koruma alanlarının millî parklardan farklı bir işleve sahip olduğu açıkça anlaşılmaktadır. ABD'de millî parklar, doğayı muhafaza ederek gelecek nesillere bırakma ve halkın eğlenme ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla kurulmuşlardır¹⁰⁰. Orman koruma alanlarının işlevi ise ormanların korunması ve geliştirilmesini sağlamak, başka bir ifadeyle, mevcut ve gelişmekte olan ağaç varlığını koruyup yeni ormanların yetiştirilmesini desteklemek; sürdürülebilir ormancılık yönetimi ile ormanları tahrip etmeden kereste üretimini temin etmek ve su rejimini düzenlemektir¹⁰¹. Nitekim ormanların korunması vasıtasıyla su havzalarının muhafaza edilmesi, tarım arazilerinin ihtiyaç duyduğu su kaynaklarının süreklili-

⁹⁶ Huffman, s. 258; Ozansoy, s. 20.

⁹⁷ “An Act Making appropriations for sundry civil expenses of the Government for the fiscal year ending June thirtieth, eighteen hundred and ninety-eight, and for other purposes”. Bkz. United States Statutes at Large, Vol. 30, 55. Congress, 1. Session, Public Law Ch. 2, s. 11, 34-36, <https://www.govinfo.gov/>, (Erişim Tarihi: 06.12.2025). Söz konusu Yasa'da birbirinden farklı birçok konu düzenlenmiş olup; ormanların yönetimine dair hükümler Yasa'nın çok küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Ancak çalışmamızda söz konusu Yasa'dan, resmi adı bu olmamakla birlikte, “Orman Rezervlerinin Yönetimi Hakkında Yasa” şeklinde bahsedilecektir.

⁹⁸ Bu alanların bakımı, idaresi ve gözetimi İçişleri Bakanlığının görevi olarak düzenlenmiştir.

⁹⁹ Bkz. Orman Rezervlerinin Yönetimi Hakkında Yasa, s. 35-36. ABD'de teknik orman işletmeciliğinin 1897 yılında başladığı kabul edilmektedir. Bkz. Bayer, Amerika Birleşik Devletlerinde, s. 30.

¹⁰⁰ ABD'de millî parklar, tarihsel olarak şirketlerin turizm faaliyetleri üzerinden ekonomik kazanç sağlamaları amacıyla ortaya çıkmış olmakla birlikte, yasal düzenlemelerde bu alanların işlevi kamu yararı ekseninde kurgulanmıştır.

¹⁰¹ Bkz. Orman Rezervlerinin Yönetimi Hakkında Yasa, s. 35.

ğinin sağlanması açısından da önem taşımaktadır¹⁰². Bu itibarla, iki ayrı koruma statüsü farklı işlevler gözetilerek oluşturulmuştur¹⁰³.

Millî parklar ve orman rezervlerinin idari teşkilatta farklı Bakanlıkların yönetimi altına alınması ise 1905 yılında gerçekleşmiştir. Bu tarihe kadar hem millî parklar hem de orman rezervleri hukuken İçişleri Bakanlığı tarafından idare edilmekte ve gözetilmekteydi¹⁰⁴. Ancak orman rezervlerinin idaresi 1 Şubat 1905 tarihli Yasa¹⁰⁵ ile Tarım Bakanlığına devredilmiştir. Söz konusu Yasa uyarınca, mevcut veya ileride tahsis edilecek tüm orman rezervlerine ilişkin yasal düzenlemeleri -belirli istisnalar saklı kalmak kaydıyla¹⁰⁶- uygulamakla yükümlü ve yetkili idare olarak Tarım Bakanlığı belirlenmiştir¹⁰⁷. Buna göre, orman rezervlerinin korunması, idaresi, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi ile bu alanların işletilmesi ve işletmeden elde edilecek gelirlerin yine orman rezervleri için kullanılması Tarım Bakanlığı'nın görevi ve yetkisi kapsamındadır¹⁰⁸. Nitekim bu Yasa, günümüzde de ormanların idaresinden sorumlu olan, diğer bir ifadeyle, ormanların korunması, bakımı, geliştirilmesi ve işletilmesine ilişkin faaliyetleri yürüten ve Tarım Bakanlığı'na bağlı olarak teşkilatlanmış bulunan Orman İdaresi'nin (*Forest Service*¹⁰⁹) kuruluşunu öngören yasa olarak kabul edilmektedir¹¹⁰. Söz konusu

¹⁰² Sellars, s. 12. Ormanlar, toprağı muhafaza etme işlevi de görmektedirler. Bu kapsamda, toprağın verimli katmanlarının suyla taşınmasının önlenmesi de, tarımsal verimliliğin korunması bakımından önem taşımaktadır.

¹⁰³ Kamu arazilerine ilişkin koruma statüleri, ilk dönemlerde hukuk metinlerinde açık şekilde tanımlanıp sınıflandırılmasa da uygulamada bu ayrım fiilen ortaya çıkmıştı.

¹⁰⁴ Daha önce de bahsedildiği üzere, aslında zorunlu koşulların da etkisiyle bu koruma alanlarının fiilen Savaş Bakanlığı'nca yönetildiği de bilinmektedir. Esasen teşkilat ve idare açısından bu dönemde tam bir karmaşa hâkimdir. Milli parklar ve orman rezervlerinden bazıları Savaş Bakanlığı'nın, bazıları ise bizzat İçişleri Bakanlığı'nın idaresi altında korunmakta ve işletilmekteydi. Bu durum ise o dönemde aynı nitelikteki federal arazilerin farklı yönetim usullerine tâbi tutulmasının temel nedenlerinden birini oluşturmuştur.

¹⁰⁵ “An Act Providing for the transfer of forest reserves from the Department of the Interior to the Department of Agriculture”, m. 1, 5. Bkz. United States Statutes at Large, Vol. 33, 58. Congress, 3. Session, Public Law Ch. 288, s. 628, <https://www.govinfo.gov/>, (Erişim Tarihi: 06.12.2025). Söz konusu Yasa'dan kısaca Devir Yasası (*The Transfer Act*) olarak bahsedilecektir.

¹⁰⁶ Orman rezervi olarak tahsis edilecek arazilerin keşfi, ölçümü, belirlenmesi, tahsis edilmesi, tahsisin kaldırılması veya söz konusu arazilerin devredilmesi gibi konuları düzenleyen yasalar istisna kapsamındadır. Bkz. *The Transfer Act*, m. 1.

¹⁰⁷ *The Transfer Act*, m. 1.

¹⁰⁸ *The Transfer Act*, m. 1, 5.

¹⁰⁹ *United States Department of Agriculture Forest Service*.

¹¹⁰ Cheever, Federico: “The United States Forest Service and National Park Service: Paradoxical Mandates, Powerful, Founders, and the Rise and Fall of Agency

Yasa'nın yürürlüğe girmesinden itibaren ormanların yönetimi Orman İdaresi'nce yerine getirilmiştir. Böylelikle anlaşılmaktadır ki, millî park statüsü orman rezervi (ve millî orman) statüsünden önce tesis edilmiş olsa da; ormanların korunmasına ve idaresine yönelik tek ve organize bir teşkilat sistemi, millî parklara kıyasla daha erken bir tarihte oluşturulmuştur¹¹¹.

Son olarak hem işlev hem yönetim hem de teşkilat olarak tamamen ayrılan millî parklar ve orman koruma alanları, statüsel anlamda, bugünkü hâllerini orman rezervlerinin “millî orman”lara dönüşmesiyle birlikte almışlardır. ABD yasalarında kullanılan orman rezervi (*forest reserve*) ibaresinin, “millî orman”a (*national forest*) dönüştürülmesi ve böylelikle “millî orman” statüsünün oluşturulması 4 Mart 1907 tarihli Yasa¹¹² ile gerçekleşmiştir. Söz konusu Yasa'da, orman rezervlerinin artık “millî ormanlar” olarak anılacağı açıkça düzenlenmiştir¹¹³. Nitekim o tarihten bu yana bu adlandırma geçerliliğini korumakta; federal devletin mülkiyetinde bulunan ve Tarım Bakanlığı'na bağlı Orman İdaresi'nin yönetiminde olan ormanlar, günümüzde de “millî orman”ları ifade etmektedir.

B. Milli Park İdaresinin Kuruluş Dönemi ve Teşkilat Yasası

1916 yılına kadar, kırk yılı aşkın bir süre boyunca, millî parklar, birbirlerinden bağımsız şekilde yönetilmiş ve işletilmişlerdir. Bu tarihe kadar ilan edilen millî parkların her birinin idaresi, bakımı ve korunmasına dair ayrı yasalar çıkarılmış; yeknesak bir uygulama ve politika geliştirilememiştir. Parkların yönetiminin fiiliyatta farklı idari kuruluşlarca gerçekleştirilmesi de, parklar arasında koordinasyonun ve dolayısıyla uygulamada birliğin sağla-

Discretion”, Denver University Law Review, Vol 74, No 3, 1997, s. 628; Bayer, Amerika Birleşik Devletlerinde, s. 30. Ancak Yasa'da Orman İdaresi'nden açıkça bahsedilmemiş olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, Orman İdaresi'nin kuruluşu olarak 1 Şubat 1905 tarihi esas alınmaktadır. Bkz. <https://research.fs.usda.gov/about>, (Erişim Tarihi: 15.12.2025).

¹¹¹ Benzer yönde bkz. Egerton, s. 22.

¹¹² “An Act Making appropriations for the Department of Agriculture for the fiscal year ending June thirtieth, nineteen hundred and eight”. Bkz. United States Statutes at Large, Vol. 34, 59. Congress, 2. Session, Public Law Ch. 2907, s. 1256, 1269, <https://www.govinfo.gov/>, (Erişim Tarihi: 15.12.2025). Birbirinden farklı birçok konunun yer aldığı söz konusu Yasa'da da millî ormanlara yönelik hükümler, Yasa'da küçük bir bölümü oluşturmaktadır. Bu Yasa'da özellikle millî ormanların işletilmesi ve millî ormanlardan yararlanmaya dair düzenlemeler yapılmış; millî ormanlardan hangi yöntemlerle gelir elde edileceği ve gelirlerin ne şekilde kullanılacağına dair usul ve esaslar ile ormanların verimli ve ekonomik şekilde yönetilmesi amacıyla tahsis edilecek ödeneklerin tutarları hükme bağlanmıştır. Bu açıklamalar ışığında, çalışmada bahsi geçen Yasa, “Millî Ormanlar Yasası” olarak anılacaktır.

¹¹³ Millî Ormanlar Yasası, “Orman İdaresi” Bölümü, s. 1269.

namamasında önemli bir etken olmuştur. Nitekim belirli millî parklar sıkı bir bakım, koruma ve gözetim rejimi altında tutulmuşken, bazıları sınırlı ve oldukça yetersiz bir denetimle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle İçişleri Bakanlığı'nın doğrudan idaresi altında bulunan kimi parklar, personel eksikliği ve ödenek tahsis edilmemesi nedeniyle, bekçilik düzeyinde bir korumadan öteye geçmeyen bir yönetim politikası altında idare edilmişlerdir¹¹⁴. Bu parklarda, planlı ve istikrarlı bir yönetim tesis edilememiş; düzenli, belirli ve öngörülebilir bir idari işleyiş sağlanamamıştır.

Millî parklar bakımından ortaya çıkan bu tablo, merkezî, organize ve kurumsallaşmış bir teşkilata duyulan ihtiyacı açık biçimde ortaya koymuştur¹¹⁵. Millî parkların tümünü kapsayan; yönetimleri, işletilmeleri ve denetimlerine dair genel ve bağlayıcı kurallar öngören sistematik bir kanun, ancak Milli Park İdaresi'ni (*National Park Service*)¹¹⁶ kuran 25 Ağustos 1916 tarihli Yasa¹¹⁷ ile mümkün olmuştur.

¹¹⁴ **Swain**, Donald C.: "The Passage of the National Park Service Act of 1916", The Wisconsin Magazine of History, Vol 50, No 1, 1966, s. 4.

¹¹⁵ Milli Park İdaresi'nin kurulmasında ve kurumsallaşma sürecinde iş adamı Stephen Mather ile asistanı Horace M. Albright belirleyici bir rol üstlenmiş; Mather, millî parkların farklı idari kuruluşlar tarafından bağımsız şekilde yönetilmesi uygulamasına son verilmesi ve federal düzeyde uzmanlaşmış bir idari teşkilatın kurulması gerektiği yönünde siyasi ve bürokratik girişimlerde bulunmuştur. Kamuoyunda millî parkların korunması ve iyi bir yönetim ve denetim altında olması gerektiği yönünde farkındalık oluşturmak amacıyla Mather, özellikle basın-yayın yoluna başvurmuştur. Bu kapsamda, *National Geographic* dergisinin 1916 Nisan sayısı, tümüyle Amerika'nın doğal zenginliklerine ayrılmış ve bu sayıda millî parklara oldukça geniş bir yer verilmiştir. Ayrıca, derginin bu sayısının Kongre üyelerinin her birinin eline ulaşması da sağlanmıştır. Mather, Kongre üleriyle yürüttüğü birebir temaslara ve hazırladığı raporlar aracılığıyla parklara ilişkin yasal düzenlemenin çıkarılması için oldukça zaman, emek ve kaynak harcamış; Kongre'yi ikna etmek için sarf edilen bu çabalar neticesinde Milli Park İdaresi kurulabilmiştir. Stephen Mather, Milli Park İdaresi'nin ilk Genel Müdürü olmuş ve ardından da Horace M. Albright Genel Müdürlük görevini üstlenmiştir. Bkz. **Albright**, Horace M./ **Albright Schenck**, Marian: *Creating the National Park Service: The Missing Years*, University of Oklahoma Press, Norman 1999, s. 142-152; **Cheever**, s. 628, 630-631, 635; **Sellers**, s. 31; **Hellmann**, s. 13-16; <https://www.nps.gov/aboutus/nps-directors.htm>; <https://www.nps.gov/articles/director-stephen-mather.htm>; <https://www.nps.gov/articles/director-horace-albright.htm>, (Erişim Tarihi: 25.11.2025).

¹¹⁶ Bahsi geçen idari kuruluşun "Milli Park Servisi" olarak çevrilmesi, Türk idare hukuku terminolojisiyle uyumlu olmadığından, çalışmada teşkilatı ifade edecek biçimde "Milli Park İdaresi" şeklindeki çeviri tercih edilmiştir. Bununla birlikte, "Milli Park Teşkilatı", "Milli Park Genel Müdürlüğü" yahut "Milli Park Başkanlığı" şeklindeki çevirilerin de kullanılabileceği belirtilmelidir. Aynı değerlendirme, çalışmanın önceki bölümünde ele alınan "Orman İdaresi" (*Forest Service*) kuruluşu bakımından da geçerlidir.

İnal da, çeviride benzer bir adlandırmayı tercih etmiş ve *National Park Service*'den "Milli Parklar İdaresi" olarak söz etmiştir. Bkz. **İnal**, Selahattin: *Tabiatı Koruma Karşı-*

Milli Park İdaresi Teşkilat Yasası'nın 1. maddesine göre, "Milli Park İdaresi", İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulmuş ve Bakan tarafından atanacak bir Genel Müdür'ün yönetimine bırakılmıştır. Yasa'da Genel Müdür'ün yanı sıra Genel Müdür Yardımcısı'nın ve diğer üst kademedeki personellerin de İçişleri Bakanı tarafından atanacağı¹¹⁸ ve ayrıca Genel Müdür'ün, millî parklara ilişkin görevlerini İçişleri Bakanı'nın emri altında¹¹⁹ gerçekleştireceği açıkça düzenlenmiştir¹²⁰. Başka ifadeyle, Milli Park İdaresi'nin başında bulunan Genel Müdür'ün, Yasa'dan kaynaklanan yetki ve görevlerini doğrudan İçişleri Bakanı'na karşı sorumlu olarak yerine getireceği hüküm altına alınmıştır. İlgili Yasa uyarınca, Milli Park İdaresi Genel Müdürü o zamana kadar ilan edilen ve İçişleri Bakanlığı'nın yönetimi altında bulunan millî park ve millî anıtlar ile o tarihten sonra Kongre tarafından benzer nitelikte oluşturulacak diğer millî park ve tabiatı koruma alanlarının gözetim, yönetim ve denetimi ile yükümlü tutulmuştur¹²¹. Bu çerçevede, millî parkların birbirlerinden bağımsız şekilde ve fiiliyatta farklı idarelerin yetki ve sorumluluğu altında idare edilip işletilmelerine dayanan dönemin sona erdirilmesi amaçlanmıştır. Nitekim Milli Park İdaresi'nin tüm millî parkların yönetimini devralması da 1918 yılını bulmuştur¹²².

sında Biz ve Ormancılığımız, Orman Genel Müdürlüğü Yayınlarından Özel Sayı: 84, Osmanbey Matbaası, İstanbul 1949, s. 21.

¹¹⁷ "An Act To establish a National Park Service, and for other purposes", m. 1. Bkz. United States Statutes at Large, Vol. 39, 64. Congress, 1. Session, Public Law Ch. 408, s. 535-536, <https://www.govinfo.gov/>, (Erişim Tarihi: 15.12.2025). Söz konusu Yasa, literatürde kısaca "The Organic Act" olarak anılmaktadır. Çalışmada ise, Milli Park İdaresi'nin kuruluşunu, görev ve yetkilerini düzenleyen söz konusu Yasa'dan, "Milli Park İdaresi Teşkilat Yasası" olarak bahsedilecektir.

¹¹⁸ Milli Park İdaresi Teşkilat Yasası, m. 1.

¹¹⁹ ABD'nin federal bir kuruluş olan Milli Park İdaresi'nin özerk bir idari kuruluş olarak nitelendirilmesi yahut ülkemizdeki kamu kurumlarında olduğu gibi ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olduğunun söylenmesi mümkün değildir. Milli Park İdaresi'nin idari teşkilat içindeki yeri, daha çok Türk hukukunda Emniyet Genel Müdürlüğü'nün idari teşkilat içindeki konumuyla benzerlik göstermektedir. Nitekim Emniyet Genel Müdürlüğü ayrı bir teşkilat kanununa sahip olsa ve kendi kanunları dairesinde hareket edip faaliyetlerini yürütse de, İçişleri Bakanlığı'nın bünyesinde ve hiyerarşisi altında yer alan bir idari kuruluştur. Merkez ve taşra teşkilatıyla yaygın bir teşkilat ağına sahip organize bir kuruluş olmasına rağmen, EGM'nin ayrı bir tüzel kişiliği bulunmamaktadır. Benzer bir idari yapılanma, ABD'de Milli Park İdaresi bakımından da geçerli olup, söz konusu idari kuruluşun teşkilat içindeki konumu bu çerçevede değerlendirilmelidir.

¹²⁰ Milli Park İdaresi Teşkilat Yasası, m. 2.

¹²¹ Milli Park İdaresi Teşkilat Yasası, m. 2.

¹²² 1918 yılında Yellowstone Milli Parkı'nın Milli Park İdaresi'ne devri ve süvarilerin bölgeden ayrılmasına dair bilgi için bkz. <https://home.nps.gov/yell/learn/historyculture/timeline.htm>, (Erişim Tarihi: 25.11.2025).

Milli Park İdaresi Teşkilat Yasası, millî parkların kuruluş amacı ve temel işlevi bakımından önceki yasal düzenlemelerde benimsenen yaklaşımı sürdürmüştür. Buna göre, temel amaç; parklardaki manzaranın, doğal ve tarihî varlıkların ve yaban hayatın korunması¹²³ ile bu değerlerin, gelecek nesillerin de yararlanabilmesini teminen, zarar görmeyecek şekilde halkın kullanımına sunulmasıdır¹²⁴. Ancak söz konusu amaçların millî parklar bakımından birlikte öngörülmesinin tutarsızlığa yol açtığı; Kongre'nin, Milli Park İdaresi'ne özünde birbirleriyle gerilim halinde bulunan görevler yüklediği ifade edilmektedir¹²⁵. Günümüzde “koruma-kullanma dengesi” olarak adlandırılan bu çekişme, millî park rejiminin temel sorunlarından biri olarak varlığını sürdürmekte ve esasen kökeni millî parkların kuruluş dönemine kadar uzanmaktadır. Nitekim Milli Park İdaresi'nden önceki dönemde millî parkların idaresinin mutlak şekilde “koruma” değil de özellikle “kullanma/yararlanma” anlayışı üzerine bina edilmesi eleştirilmiştir¹²⁶. Esasen millî parklar için öngörülen kullanma/yararlanma amacının temelde “kamu yararı” gözetildiği için değil; sermaye sahiplerinin, millî parklar üzerinden kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi amacıyla benimsendiği ileri sürülmektedir¹²⁷.

¹²³ Millî parklardaki hayvanların öldürülmesini yasaklayan hükümler bulunmakla birlikte, yaban hayatının korunması amacı, daha önceki yasalarda (millî parkların kurulup ilan edildiği yasalarda) açık bir şekilde zikredilmiş değildir. Milli Park İdaresi Teşkilat Yasası'nda, millî parkların yaban hayatını koruma işlevi de gördüğünün doğrudan düzenlenmesi yaban hayatındaki ekosistemin muhafaza edilmesi açısından önem taşımaktadır.

¹²⁴ Milli Park İdaresi Teşkilat Yasası, m. 1. Nitekim millî parkların temel işlevleri ve özellikleri ile korunan değerler, Milli Park İdaresi'nin resmi ambleminde de yer bulmuştur. 1951 yılında İçişleri Bakanı tarafından kabul edilen “ok ucu” şeklindeki bu amblemden; sekoya ağacı, bizon, dağ ve göl resmedilmiştir. Amblemden sekoya ağacı, bitki örtüsünü; bizon, yaban hayatını; dağ ve göl, su kaynakları ile manzara ve rekreasyonel değerleri; ok ucu ise tarihi ve arkeolojik eser ve varlıkları simgelemektedir. “Ok ucu” amblemi, 1951 yılından itibaren kullanılsa da Milli Park İdaresi'nin resmî sembolü olarak 1962 yılında tescil edilmiştir. Bkz. <https://www.nps.gov/glac/learn/news/history-of-the-nps-arrowhead.htm>; <https://www.nps.gov/fomc/learn/education/arrowhead.htm>, (Erişim Tarihi: 07.01.2026).

¹²⁵ Cheever, s. 628-629, 637; Nagle, John Copeland: “How National Park Law Really Works”, University of Colorado Law Review, Vol 86, No 3, 2015, s. 864; Suniville, Gerald H.: “The National Park Idea: A Perspective on Use and Preservation”, Journal of Contemporary Law, Vol 6, 1979, s. 76.

¹²⁶ Sellars, s. 10-11.

¹²⁷ Kalkınma kaygılarının, millî parklara yönelik özel işletmecilik anlayışının yerleşmesini teşvik ettiği; bu çerçevede, inşa edilen yol ve patika uzunluklarının, mevcut otel odaları ile kamp alanlarının sayısının ve yıllık ziyaretçi rakamlarının temel başarı ölçütleri hâline getirildiği, ayrıca turizm faaliyetlerinin sürekli olarak geliştirilmesi gereği ön plana çıkarılarak doğal kaynakların idare ve işletilmesinin turizm taleplerine göre şekillendirildiği belirtilmektedir. Bkz. Sellars, s. 10-11.

Milli Park İdaresi Teşkilat Yasası'nda da koruma ile kullanma ve yararlanma arasındaki dengenin nasıl sağlanacağı ve millî parklardan bu alanlar bozulmadan nasıl yararlanılacağı gibi hususlara dair açık ve net hükümlere yer verilmemiş olması eleştirilmiştir¹²⁸.

Zira, doğanın korunması amacı geri plana itilerek, millî parkların rekreasyon veya turizm amacıyla kullanım ve yararlanmasının öncelenmesi, millî parkların tahribatına yol açan etkenlerden biri olarak görülmektedir¹²⁹. Aslında esas mesele, millî parkların kullanılmasından çok, bu alanların kullanıma uygun hale getirilmesi için doğaya doğrudan ve kalıcı müdahalelerde bulunulmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim bazı faaliyetler bakımından millî parkların kullanımı, tabiatın korunması amacı ile uyumlu görünmektedir. Örneğin, yürüyüş, doğa fotoğrafçılığı, yaban hayatı gözlemi gibi etkinlikler hem rekreasyona imkân tanımakta hem de parkın korunmasıyla bağdaşmaktadır¹³⁰. Zira bu tür faaliyetlerin park doğası üzerinde bıraktığı etkiler, doğanın kendisini yenilemesine izin verir nitelikte, kalıcı olmayan yani geri döndürülebilir etkilerdir¹³¹. Ancak parkların birer cazibe merkezi hâline dönüşmesine yol açan ve bu alanlarda yoğun ziyaretçi baskısı yaratan rekreasyonel etkinlikler açısından aynı değerlendirmenin yapılması mümkün değildir. Zira bu tür etkinliklerde tabiat, kullanım taleplerine göre şekillenmekte ve doğal güzellikler doğrudan müdahaleye uğrayarak koruma amacıyla bağdaşmayan sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle millî parklarda konaklama imkânı sağlayan tesislerin inşa edilmesi, kaçınılmaz olarak altyapı hizmetlerini de beraberinde getirdiğinden, park alanlarındaki ekosistemin işleyişi olumsuz yönde etkilenmekte¹³²; doğa kalıcı ve telafisi mümkün olmayan bir şekilde zarara uğramaktadır¹³³. Ulaşım (yol ve otopark), su ve

¹²⁸ Cheever, s. 629; Nagle, s. 864. Benzer yönde bkz. Suniville, s. 76.

¹²⁹ Ayrıca, millî parkların "kurulma" amaçları ve işlevleriyle hiçbir ilgisi olmayan "yararlanmalara" konu edilmeleri tahribatındaki bir diğer temel etkidir. Millî parklardaki ağaçlık alanların orman ürünleri üretimine konu edilmesi, bu alanlarda madencilik faaliyetlerinin gerçekleşmesi, baraj yapımı millî parkların korunmasını tehdit etmektedir. Bu tür faaliyetler korumayı imkânsız kıldığı gibi, halkın bu alanlardan eğlenme ve dinlenme maksadıyla yararlanmasını da engellemektedir. Bkz. Nagle, s. 863-864.

¹³⁰ Nagle, s. 863.

¹³¹ Ozansoy, s. 28.

¹³² Gürültü ve hava kirliliğinin yaşanması, insan yoğunluğuna bağlı olarak çevre kirliliğinin artması ve yaban hayvanlarının yaşam alanlarının daralması ile toprak yapısı ve bitki örtüsünün zarar görmesi, toprağın ve suyun kirlenmesi gibi etkiler ortaya çıkabilmektedir. Bkz. Demir, Cengiz: "Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Olumsuz Çevresel Etkileri: Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama", Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 17, Sayı 2, 2002, s. 94-97.

¹³³ Benzer yönde bkz. Ozansoy, s. 28-29.

kanalizasyon, elektrik, haberleşme gibi altyapı hizmetlerinin bu alanlarda sağlanması, tabiatın değişimine neden olmakta ve bu alanların doğal hâliyle korunmasını engellemektedir.

Diğer yandan, millî parklarda eğlence amacıyla yürütülen bazı faaliyetlerin de yaban hayatı üzerinde stres yarattığı ifade edilmektedir. Örneğin, günümüzde kar motorlarıyla yapılan kış sporları, yoğun gürültü ve insan hareketliliği nedeniyle yaban hayvanlarının davranışlarında değişikliğe yol açabilmekte¹³⁴ ve hayvanların beslenme düzenini bozabilmektedir. Bahsi geçen tüm bu olumsuz etkiler karşısında, koruma ile kullanma arasındaki dengenin hangi ölçütler gözetilerek sağlanacağına ve hangi faaliyetlerin hangi koşullarda millî parklar üzerinde gerçekleştirilebileceğine ilişkin açık ve bağlayıcı kuralların yasalarda düzenlenmesi gerekir.

Her ne kadar ABD'de Milli Park İdaresi Teşkilat Yasası'nın kabul edildiği dönemde, günümüzdeki kadar bir faaliyet çeşitliliği ve yoğunluğu mevcut olmasa da, millî parkların rekreasyon ve turizm yoluyla kullanıma ve yararlanmaya açılması anlayışı o dönemde de baskın şekilde benimsenmiştir. Nitekim millî parkların kurulduğu ilk zamanlardan itibaren park alanlarında turistik tesislerin inşa edilmesi ve ziyaretçi sayısının artırılmasının hedeflenmesi, koruma amacının çoğu zaman ikincil planda kalmasına yol açmıştır. Bu dönem, Milli Park İdaresi Teşkilat Yasası'nda koruma-kullanma dengesi bakımından somut ölçütler ortaya koyan, açık ve net hükümlere de yer verilmemiştir. Bu suretle, koruma mı yoksa kullanma/yararlanma amacının mı önceleneceği hususu, aslında Milli Park İdaresinin takdirine bırakılmıştır¹³⁵.

Rekreasyon amacıyla bağlantılı olarak millî park sınırları içerisindeki arazilerin kiraya verilmesi uygulaması Milli Park İdaresi Teşkilat Yasası'nda da sürdürülmüş; ancak süre bakımından farklı bir düzenlemeye yer verilmiştir. Milli Park İdaresi Teşkilat Yasası'ndan önce -her bir millî park için müstakil yasaların çıkarıldığı dönemde- ilgili yasalarda, millî park arazilerinin kiraya konu edilebileceği azami süre 10 yıl olarak belirlenmişti. 1916 tarihli Teşkilat Yasası'nda ise bu süre uzatılarak 20 yıla çıkarılmıştır. İlgili hükme göre, İçişleri Bakanı millî parklarda, anıtlarda veya Yasa kapsamındaki diğer koruma alanlarında ziyaretçilerin konaklaması ve ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, süresi 20 yılı aşmamak üzere, park içerisindeki arazilerin kullanımına yönelik olarak özel teşebbüse imtiyaz tanınmasında, izin verilmesinde yahut bu arazilerin kiraya verilmesinde yetkili kılınmıştır¹³⁶. Ancak doğal

¹³⁴ Benzer yönde, **Nagle**, s. 864.

¹³⁵ Aynı yönde bkz. **Cheever**, s. 636, 639.

¹³⁶ Milli Park İdaresi Teşkilat Yasası, m. 3. Her ne kadar Yasa'da arazilerin kiraya verilmesinden söz edilse de, esasında düzenlemenin özünde millî parklarda yürütülmesi gerekli

güzellikler ve oluşumlar ile tabiat harikalarının, halkın bu alanlara serbest ve ücretsiz erişimini engelleyecek şekilde, herhangi bir kimseye kiralanması, tahsisi yahut devri yasaklanmıştır¹³⁷.

Kira ve izin sürelerinin 20 yıla çıkarılabilesine imkân tanıyan söz konusu düzenleme, Milli Park İdaresi'nin kurulduğu dönemde rekreasyona, rekreasyon faaliyetlerinden elde edilmesi öngörülen gelirlere ve özel teşebbüsün¹³⁸ bu alandaki varlığına atfedilen önemi açıkça ortaya koymaktadır. Süre uzatımı, özel teşebbüs eliyle yürütülen faaliyetler açısından millî park alanlarının daha uzun vadeli ve kalıcı yatırımlara elverişli hâle getirilmesini amaçlayan bilinçli bir tercihi yansıtmaktadır. Nitekim bu dönem, park alanları içerisinde otel ve lokantalardan hediyelik eşya dükkanlarına, yüzme havuzlarından golf sahalarına, binicilik tesislerinden kayak merkezlerine kadar çok sayıda tesis ve işletmenin özel teşebbüs eliyle kurulmasına ve işletilmesine izin verilmiştir¹³⁹.

Özellikle Milli Parklar İdaresi'nin ilk Genel Müdürü olan Stephen Mather'in otomobil merakı ve tutkusu ile millî parklara erişimde otomobil kullanımını teşvik eden politikaları, park alanlarında yol yapım faaliyetlerinde ciddi bir artışı ve dolayısıyla yolların yaygınlaşmasını beraberinde getirmiş; bu eğilim, ekosistemler üzerinde zamanla onarılamaz nitelikte tahribatlara ve günümüzde dahi sınırlandırılması ve azaltılmasında ciddi güçlük

rekreasyonel "hizmetlerin" özel kişiler eliyle yerine getirilmesine izin verilmesi hususunun yatmakta olduğu anlaşılmaktadır. Zira tahsis edilen araziler, özel teşebbüs açısından serbest bir kullanım alanı teşkil etmemekte; ziyaretçilerin ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik bir hizmetin yerine getirilmesi amacıyla, belirli süreliğine özel kişilerin kullanımına bırakılmaktadır.

¹³⁷ Milli Park İdaresi Teşkilat Yasası, m. 3.

¹³⁸ Özel teşebbüsle kastedilen özellikle demiryolu şirketleri ve bu şirketlerle iş birliği içinde bulunan turizm işletmeleridir. Bugün hâla ABD'de birçok millî parkta, park içindeki otelleri ve tesisleri, ziyaretçileri o bölgeye ulaştıran, demiryolu şirketleri işletmektedir. Örneğin, bir turizm şirketi olan "*Xanterra Travel Collection*" aynı zamanda Grand Canyon Demiryolu'nun da sahibidir. Söz konusu şirkete, millî parklar içindeki otel, restoran ve hediyelik eşya dükkanları ile kamp alanlarını işletmek üzere imtiyaz tanınmıştır. *Xanterra*, yalnızca Grand Canyon Millî Parkı'nda değil; Rocky Mountain, Glacier ve Yellowstone Millî Parkı'nda da imtiyaz sahibidir. Bkz. <https://www.nps.gov/grca/planyourvisit/lodging.htm>; <https://www.grandcanyonlodges.com/lodging/>; <https://www.xanterra.com/who-we-are/our-fred-harvey-legacy/>; <https://www.xanterra.com/>; <https://www.xanterra.com/our-brands-properties/yellowstone-national-park/>; <https://www.xanterra.com/our-brands-properties/glacier-national-park/>; <https://www.xanterra.com/our-brands-properties/rocky-mountain-national-park/>, (Erişim Tarihi: 17.01.2026).

¹³⁹ **Ozansoy**, s. 29.

çekilen ziyaretçi akınının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır¹⁴⁰. 1916 yılında 326.506 olan toplam ziyaretçi sayısı, Mather'in görevden ayrıldığı 1929 yılına kadar yaklaşık 10 kat artarak 3.010.912'ye ulaşmıştır¹⁴¹. Yeni millî parkların oluşmasının da bu sayının artışında etkisi olmakla birlikte, esas olarak rekreasyonu teşvik eden yaklaşımların bu sonucun ortaya çıkmasında belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Bu husus, özellikle her bir millî parkın yıllara göre ziyaretçi sayılarına bakıldığında daha net anlaşılmaktadır. Örneğin, 1916 yılında 35.849 kişiyi ağırlayan Yellowstone Millî Parkı'nı, 1929 yılında 7 katlık bir artışla 260.697 kişi ziyaret etmiştir. Yosemite Millî Parkı'nda ise 1916 yılında 33.390 olan ziyaretçi sayısı, 13 katlık bir artış göstererek 1929 yılında 461.257'ye ulaşmıştır. Sequoia Millî Parkı'nda da benzer bir durum yaşanmış olup; 1916 yılında 10.780 olan ziyaretçi sayısı, 1929 yılında yaklaşık 11 kat artarak 111.385'e yükselmiştir¹⁴².

Bu ölçekte bir artış karşısında, doğanın bu değişime adapte olabilmesi ve ekosistemlerin bozulmadan işleyişini sürdürebilmesi mümkün görünmemektedir. Nitekim ilerleyen süreçte bu durumun farkına varan Milli Park İdaresi, zamanla daha koruma odaklı bir politikaya ağırlık vermeye başlamış¹⁴³; ancak park alanlarında yerleşik durumdaki konaklama ve rekreasyon hizmetlerine yönelik tesislerin kaldırılmasının güçlüğü karşısında bu çabalar sınırlı kalmıştır¹⁴⁴. Yine de, Milli Parklar İdaresi korumaya yönelik belli adımlar atmakta, örneğin parklar açısından ciddi zararlara yol açan araç trafiğinin azaltılması yolunda çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Bu kapsamda son yıllarda, millî parklarda bisiklet kullanımı ve yürüyüş teşvik edilmekte; parklarda otomobil ve motorlu taşıt girişleri, bir kota ve önceden izin-rezervasyon sistemine bağlanmaktadır. Benzer şekilde, belirli parklar açısından, insan yoğunluğunun ekosistem üzerinde ciddi tehdit oluşturduğu alanlarda, özellikle vahşi yaşam alanlarında, yalnızca araç değil, insan girişleri de belirli sınırlamalara ve izinlere tabi tutulmakta; bu suretle rekreasyon faaliyetlerinin olumsuz etkilerinin azaltılması hedeflenmektedir¹⁴⁵. Tüm

¹⁴⁰ Cheever, s. 636-637.

¹⁴¹ <https://www.nps.gov/aboutus/nps-directors.htm>; <https://irma.nps.gov/Stats/Reports/National>; [https://irma.nps.gov/Stats/SSRSReports/National%20Reports/Annual%20Summary%20Report%20\(1904%20-%20Last%20Calendar%20Year\)](https://irma.nps.gov/Stats/SSRSReports/National%20Reports/Annual%20Summary%20Report%20(1904%20-%20Last%20Calendar%20Year)), (Erişim Tarihi: 20.01.2026).

¹⁴² <https://irma.nps.gov/Stats/Reports/National>; [https://irma.nps.gov/Stats/SSRSReports/National%20Reports/Annual%20Summary%20Report%20\(1904%20-%20Last%20Calendar%20Year\)](https://irma.nps.gov/Stats/SSRSReports/National%20Reports/Annual%20Summary%20Report%20(1904%20-%20Last%20Calendar%20Year)), (Erişim Tarihi: 20.01.2026).

¹⁴³ Cheever, s. 646-647.

¹⁴⁴ Ozansoy, s. 29.

¹⁴⁵ <https://www.doi.gov/ocl/overcrowding-parks>, (Erişim Tarihi: 20.01.2026).

bunlara rağmen, ABD’de her yıl toplam ziyaretçi sayısı istikrarlı bir şekilde sürekli yükselmeye devam etmiş ve 2024 yılı itibarıyla 331 milyon ziyaretçiyle rekor düzeye ulaşmıştır¹⁴⁶.

II. TÜRKİYE’DE MİLLÎ PARKLARIN DOĞUŞU VE HUKUKİ DÜZENLEMELER

A. 6831 Sayılı Orman Kanunu’nda “Millî Park”lar: 1956-1983 Dönemi

“Millî park” statüsü, Türk hukukunda ilk kez 31.08.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu¹⁴⁷,’nun 4. ve 25. maddesi ile düzenleme altına alınmıştır. Kanun’un yürürlüğe girdiği tarihteki 25. maddesine göre, “*Orman Umum Müdürlüğü; mevki ve haiz olduğu hususiyeti dolayısıyla lüzum göreceği ormanları ve orman rejimine giren sahaları, memleketin ilim hayatının istifadesine tahsis etmek, tabiatı muhafaza etmek, yurdun güzelliğini sağlamak, halkın çeşitli spor ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak, turistik hareketlere imkân vermek maksadiyle (Millî park) olarak ayırabilir. Bu gibi sahaların ayrılma esasları muhafaza ormanları hükümlerine göre tatbik olunur*”. Bu hüküm uyarınca “Yozgat Çamlığı”, 1958 yılında millî park olarak ayrılmış¹⁴⁸ ve Türkiye’de millî park statüsü tanınan ilk alan olmuştur. Söz konusu alanın millî park olarak ilan edilmesini sağlayan tabii kaynak değerini, 400-500 yaşlarındaki Karaçam Ormanları oluşturmaktadır¹⁴⁹.

Görüldüğü üzere, Türk hukukunda “millî park”, başlangıçta yalnızca orman rejimi kapsamında ele alınmış bir kavramdır. Başka bir deyişle millî park, ormanlardan bağımsız olarak değerlendirilebilecek bir hukuki statü değildir. Söz konusu hükmün geçerli olduğu dönemde millî park olarak ilan edilen her alan, aynı zamanda hukuken orman niteliğini de haizdir¹⁵⁰. Orman vasfını haiz olmayan ancak çeşitli doğal güzellikleri, manzarası, jeolojik

¹⁴⁶ <https://www.nps.gov/subjects/socialscience/visitor-use-statistics-dashboard.htm>; [https://irma.nps.gov/Stats/SSRSReports/National%20Reports/Annual%20Summary%20Report%20\(1904%20-%20Last%20Calendar%20Year\)](https://irma.nps.gov/Stats/SSRSReports/National%20Reports/Annual%20Summary%20Report%20(1904%20-%20Last%20Calendar%20Year)), (Erişim Tarihi: 20.01.2026).

¹⁴⁷ RG. 08.09.1956, S. 9402.

¹⁴⁸ 05.02.1958 tarih ve 9909 sayılı İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) Kararı, RG. 08.03.1958, S. 9853.

¹⁴⁹ **Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü**, Milli Parklar, s. 8-9. Bkz. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/dkmp%20resmi%20istatistik/kutuphane/58.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.01.2026).

¹⁵⁰ Orman alanlarından tahsis edilerek oluşturulması dolayısıyla millî parklar, Orman Kanunu’nun 4. maddesinde vasıf ve karakter bakımından orman türleri arasında yer almıştır.

nitelikleri yahut yaban hayatı nedeniyle korunması gerekli alanların -bu alanlar orman rejimine alınmadığı müddetçe- “millî park” olarak ilan edilmesi, anılan hüküm uyarınca mümkün değildi. Ancak tarihi ve kültürel değerleri yahut doğal güzellikler ile manzara veya jeolojik oluşumları koruma adına orman vasfı bulunmayan alanlar -hukuki dayanak olmadığı için resmen millî park olarak ilan edilememiş olsalar da¹⁵¹- Devlet Planlama Teşkilatının koordinatörlüğünde, aralarında sekiz Amerikalı uzmanın da yer aldığı Milli Park Planlama Heyeti¹⁵² tarafından “millî park uzun devreli gelişme planları” hazırlanmak suretiyle, fiilen millî parklar gibi yönetilmişlerdir¹⁵³.

Millî parkların oluşturulmaya başlandığı dönemde, yaban hayatının korunmasının ise genel itibarıyla orman ve millî park¹⁵⁴ alanlarıyla sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu alanlar dışında kalan bir yaban hayatı sahasının ilanı, koruması ve gözetimine dair herhangi bir yasal düzenleme tesis edilmemiştir. Ancak yaban hayvanları ve avcılık ile ilgili ilk temel düzenleme olarak bahsedilebilecek 05.05.1937 tarihli ve 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu¹⁵⁵, -nda av hayvanları ve sınıfları, avlanma esasları, yasaklar ve yaptırımlara dair çeşitli hükümler yer almıştır. Yine de, yaban hayatı alanları belirleme gibi bir işlevinin bulunmaması¹⁵⁶ ve yaban hayvanlarını koruma noktasında ol-

¹⁵¹ Bu alanlardan bazıları, ancak 2873 sayılı Kanun yürürlüğe girdikten sonra “millî park” olarak ilan edilebilmişlerdir. Örneğin, Göreme Tarihi Milli Parkı Bakanlar Kurulu’nun 30.10.1986 tarih ve 86/11135 sayılı Kararı ile (RG. 25.11.1986, S. 19292), Troya Tarihi Milli Parkı ise Bakanlar Kurulu’nun 30.09.1996 tarih ve 96/8676 sayılı Kararıyla (RG. 07.11.1996, S. 22810) millî park statüsüne kavuşmuştur.

¹⁵² Orman rejimi dışında bulunan sahalarda “millî park gelişme planları”nı yapan bu Heyet, DPT bünyesinde 1967 yılında kurulmuştur. Bkz. **Bayer**, M. Zekai: “Millî Parklar ve Türkiye Açısından Önemi, Alınması Gerekli Önlemler (II)”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 1994, s. 53.

¹⁵³ **T.C. Orman Bakanlığı**: Cumhuriyetimizin 50. Yılında Ormancılığımız, Orman Genel Müdürlüğü Yayınlarından Sıra No: 187, Seri No: 145, Ankara 1973, s. 286, 288; **Bayer**, Milli Parklar, s. 53.

¹⁵⁴ Nitekim millî parklar da, o dönem için ormanlardan yahut orman rejimine giren alanlardan tahsis edildiğinden ve orman niteliğini haiz olduğundan vahşi yaşamı korumanın büyük ölçüde ormanlarla sınırlı olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁵⁵ RG. 13.05.1937, S. 3603. 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu 2003 tarihine kadar yürürlükte kalmış olup; 01.07.2003 tarihli ve 4915 sayılı “Kara Avcılığı Kanunu”nun 34. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

¹⁵⁶ Esasen 3167 sayılı Kanun’da avcılığın yasaklandığı yerler ile av hayvanlarını koruma yerlerinden bahsedilse de bir “statü” olarak yaban hayatı koruma sahalarından söz edilemez. Başka bir deyişle sınırları belirlenerek ve doğrudan devlet koruması ve denetimi altına alınarak ilan şeklinde bir yaban hayatı koruma alanı tesisine ilişkin bir hüküm öngörülmemiştir. Örneğin Kanun’un 8. maddesinde avcılığın yasak edildiği yerler olarak; şehir, kasaba, köy, özel mülke giren sahalara, av hayvanı üretme yerleri, bağ, bahçe ve fi-

dukça yetersiz bir düzenleme olması hususları birlikte dikkate alındığında, söz konusu Kanun'un yaban hayatını koruma adına atılan ilk adım olarak dahi değerlendirilmesi güçtür. Zira bu Kanun'da vaşak, kurt, çakal, yaban domuzu, pars ve kaplan ile sırtlan her vakit avlanabilen memeliler olarak sınıflandırılmıştır¹⁵⁷. Üstelik bu hayvanların yavrularının öldürülmesi ve yuvalarının bozulması da serbest bırakılmıştır¹⁵⁸. Ek olarak söz konusu hayvanların zehir kullanılarak avlanmasına da müsaade edilmiştir¹⁵⁹. Yaban hayatının sürdürülebilirliği açısından son derece vahim olan bu hükümler, o dönem Türkiye'de varlık gösteren özellikle Anadolu parsi (Anadolu leoparı) ve Hazar kaplanı ile çizgili sırtlanlar açısından telafisi mümkün olmayan bir yıkıma yol açmıştır. Hazar kaplanının, söz konusu Kanun hükmü düzenlendiği yıllarda Doğu Anadolu Bölgesinde, özellikle Şırnak (Uludere) ve Hakkâri çevrelerinde varlığı bilinmektedir¹⁶⁰. Resmi kayıtlara göre, Türkiye'de Hazar kaplan türünün son üyesi 1970'te Şırnak'ın Uludere ilçesinde vurularak öldürülmüştür¹⁶¹. Dolayısıyla Hazar kaplanının günümüzde neslinin tükenmiş olduğu kabul edilmektedir.

20. yüzyılın sonuna doğru artık neslinin tükendiği yahut tükenme eşiğinde olduğu düşünülen Anadolu parsi (leopar) ise özellikle Ege ve Batı Akdeniz'de 1930-1950 yılları arasında ciddi bir kıyıma maruz kalmıştır.

danlıklar ile (izin almaksızın) ormanlar sıralanmıştır. Dolayısıyla söz konusu hükümlerde, yaban hayvanlarının "habitatlarının" korunmasına yönelik bir yaklaşım bulunmadığı gibi, fauna ile floranın ekolojik denge içinde bir bütün olarak sürdürülmesini hedefleyen ve bu amaçla ilan edilmesi öngörülen bir yaban hayatı koruma statüsü de düzenlenmemiştir.

¹⁵⁷ 3167 sayılı Kanun m. 2/I, A.

¹⁵⁸ 3167 sayılı Kanun m. 7.

¹⁵⁹ 3167 sayılı Kanun m. 9/2.

¹⁶⁰ **Can**, Özgün Emre: Status, Conservation and Management of Large Carnivores in Turkey, WWF-Turkey, Ankara 2004, s. 15; **Türkiye Doğası Doğa Tarihi**: Bilim ve Teknik Dergisi, Sayı 517, 2010, s. 96, <https://e-dergi.tubitak.gov.tr/arsivArama.htm>. (Erişim Tarihi: 24.01.2026).

¹⁶¹ **Can**, s. 15. 1973 yılında bölgeye giderek öldürülen kaplanın postunu fotoğraflayan Prof. Dr. Turhan Baytop, bölge halkından edindiği bilgiler doğrultusunda, daha önceki yıllarda da, her yıl 1 ila 8 kaplanın öldürüldüğünü raporlamıştır. Diğer yandan, bölgede Hazar kaplanına yönelik yürütülen bir araştırma projesi kapsamında, proje sorumlularınca askeri karakollarda anket çalışması ve bölge halkıyla da görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler neticesinde, esasında 1970lerden sonra da bölgede kaplanlara rastlandığı ve yerel ölçekte bir kaplan postu ticareti yapıldığı; 1980'lerin ortalarına kadar her yıl üç ila beş kaplanın öldürüldüğü ve postlarının Irak'taki zengin toprak sahiplerine satıldığı bilgisi edinilmiştir. Başka veriler de dikkate alınarak yürütülen projede, Hazar kaplanının bölgede en azından 1990'ların başına kadar varlığını sürdürmüş olmasının yüksek bir ihtimal taşıdığı sonucuna varılmıştır. Bkz. **Can**, s. 15-16.

Yalnızca İzmir ve Aydın çevresinde bu yıllar arasında tek bir avcı, yaklaşık 50 parsi tüfekle vurarak öldürmüş ve bu hayvanların postlarını satmıştır¹⁶². Zehir kullanılarak gerçekleştirilen öldürmeler de, pars popülasyonunun azalmasında ciddi rol oynamıştır¹⁶³. Kayıtlara geçen en son Anadolu parsi öldürme vakası, 1974 yılında Ankara'nın Beypazarı ilçesinde gerçekleşmiştir¹⁶⁴. Bu tarihten sonra başka Anadolu parsi görülmemişse de küçük bir popülasyon olarak hâlâ varlığını sürdürdüğü düşünülmüş ancak 1990'larda artık neslinin tükendiğine inanılmıştır¹⁶⁵. 2000'lerin başında ülkenin Ege, Akdeniz ve kuzey bölgelerinde Anadolu parsi görüldüğüne ilişkin duyurular alınması üzerine parsin varlığını tespit etmek amacıyla saha çalışmaları yürütülmüş ancak parsin görüntüsüne ulaşılamamıştır¹⁶⁶. Ancak birçok farklı alanda ayak izinin tespit edilmesi üzerine araştırmalara devam edilmiş ve ilk defa 2013 yılında fotokapanlarla fotoğraflanmıştır¹⁶⁷. Daha sonra Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün ülkenin birçok farklı noktasına koyduğu fotokapanlarla da Anadolu parsinin en net görüntüsü ve videoları alınmıştır. Varlığını sürdürdüğü anlaşılmış olmakla birlikte günümüzde Anadolu parsi, hâlâ nesli tükenme tehlikesi altındaki en hassas türlerden biridir¹⁶⁸.

Anadolu'da yoğun avcılık ve habitat kaybı/daralması nedeniyle zarar gören bir diğer yaban hayvan türü de çizgili sırtlanlardır¹⁶⁹. Çizgili sırtlar, nesillerinin tükenmiş olduğu düşüncesiyle, idari makamlar tarafından 2000'li yıllara kadar avlanması yasak olan yaban hayvanları listesine dahil edilmiştir¹⁷⁰. Ancak 2004 yılında Hatay'da bir avcının kurduğu tuzağa yakalan

¹⁶² **Başkaya**, Şağdan: "Anadolu Efsanesi Geri Döndü", (Yayın Yönetmeni: Ebru Olur), Yeşil Dünya, Yıl 59, Sayı 2, 2022, s. 6, 12.

¹⁶³ **Başkaya**, s. 14.

¹⁶⁴ <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Haber/372/Anadolu-Parsi-Yuzunu-Bu-Kez-Daha-Net-Gosterdi>, (Erişim Tarihi: 26.01.2026).

¹⁶⁵ **Başkaya**, s. 6, 10, 12, 14. Başkaya, Anadolu parsinin ülkede hiçbir zaman tamamen yok olmadığını ve bu topraklarda üremeyi sürdürdüğünü savunan; bu doğrultuda araştırmalarını sürdüren, ayak izlerini takip eden ve parsin görüntüsünü elde etmeyi başaran bilim insanlarından biridir.

¹⁶⁶ **Can**, s. 15. Anadolu parsinin Kaçkar Dağlarında 2001 yılında ayak izinin tespit edildiğine ilişkin bilgi için bkz. **Başkaya**, s. 14.

¹⁶⁷ **Başkaya**, s. 13.

¹⁶⁸ <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Haber/372/Anadolu-Parsi-Yuzunu-Bu-Kez-Daha-Net-Gosterdi>; <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Haber/311/Anadolu-Parsini-Korumaya-Ve-Izini-Surmeye-Devam-Edecegiz>, (Erişim Tarihi: 26.01.2026).

¹⁶⁹ **Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü**: Şanlıurfa İli Çizgili Sırtlan (Hyaena hyaena) Tür Eylem Planı 2015-2020, Şanlıurfa 2014, s. 4.

¹⁷⁰ **Can**, s. 12.

ve jandarma ekiplerinin kontrolü sonucunda yaralı kurtarılan çizgili sırtlandan sonra türün neslinin tükenmediği anlaşılmış ve bölgenin özel korumaya alınması için girişimlerde bulunulmuştur¹⁷¹. Nitekim sırtlanın bulunduğu Hatay Altınözü, çizgili sırtlan türünün korunması için 2005 yılında yaban hayatı geliştirme sahası olarak ilan edilmiştir¹⁷². Günümüzde çizgili sırtlan, ne yazık ki ülkemizde hala nesli tükenme tehlikesi altında olan yabani hayvan türlerinden biridir¹⁷³.

Görüldüğü üzere 1937 tarihli ve 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu doğayı korumaktan ziyade yaban hayatını ve yaban hayvanlarını hedef alan bir işleve sahip olmuş; Hazar kaplanının yok olmasında, Anadolu parsı ile çizgili sırtlanların ise popülasyonlarının ciddi ölçüde azalmasında belirleyici rol oynamıştır. Geçmişte benimsenen hatalı yaklaşımlar, etkilerini bugün açık biçimde göstererek, Türkiye'nin yakın geçmişte (çok değil bundan 40-50 yıl önce) pars, sırtlan ve kaplanların doğal yaşam alanı olduğu gerçeğinin gelecek kuşakların hafızasından silinmesine yol açmış; bu türlerin parçası olduğu ekosistemlerin korunarak gelecek kuşaklara miras bırakılmasını oldukça güç hale getirmiştir. Bugün bu durumun farkında olan idare, mutlak şekilde korumayı benimseyerek, pars ve sırtlanın avlanması veya (av amaçlı olmasa da) öldürülmesini yasaklamış ve son derece ağır yaptırımlara bağlamıştır. Parsın öldürülmesi halinde 45.000.000,00 TL, çizgili sırtlanın öldürülmesi halinde ise 3.600.000,00 TL tazminat bedeli öngörülmüştür¹⁷⁴.

Millî parklar, yukarıda bahsi geçen yaban hayvanları bakımından yeterli koruma sağlayamamış olsa da, genel itibarıyla yaban hayatının muhafazası açısından önemli bir role sahiptir. Örneğin, 1959 yılında millî park ilan edi-

¹⁷¹ <http://arsiv.ntv.com.tr/news/251874.asp>, (Erişim Tarihi: 26.01.2026); **Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü**, Şanlıurfa İli, s. 4.

¹⁷² <https://www.turktarim.gov.tr/Haber/332/kirmizi-listedeki-tur-cizgili-sirtlan->, (Erişim Tarihi: 28.01.2026). Ayrıca Şanlıurfa Birecik Bozkırları da yine bu türün korunması için 2020 yılında yaban hayatı geliştirme sahası olarak ilan edilmiştir. Her iki saha için bkz. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/32/Yaban-Hayati-Gelistirme-Sahalari>, (Erişim Tarihi: 28.01.2026).

¹⁷³ **Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü**, Şanlıurfa İli, s. 4; <https://www.turktarim.gov.tr/Haber/332/kirmizi-listedeki-tur-cizgili-sirtlan->.

¹⁷⁴ 2025-2026 Av dönemini kapsayan, “Yasak Avlanma ile Yaban Hayatında ve Ekosistemde Meydana Gelen Tahribat ve Eksilme Nedeniyle Hükmolunacak Tazminat Bedelleri”ne erişim için bkz. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/AV%20Y%C3%96NET%C4%B0M%C4%B0%20DA%C4%B0RES%C4%B0/2025_Yili_Av_ve_Yaban_Hayvanlari_Tazminat_Bedelleri_Teklif_Cetveli.pdf, (Erişim Tarihi: 01.02.2026). 1937 tarihli Kanun'da her vakit avlanabilen hayvanlar arasında yer alan “vaşak” da, söz konusu listede 870.000,00 TL tazminat bedeli ile üçüncü sırayı almıştır.

len (aynı zamanda orman rejimine de alınan) Kuş Cenneti¹⁷⁵; esasında binlerce su kuşunun göç rotası üzerinde bulunması ve birçok kuş türünün üreme ve konaklama alanı olması nedeniyle koruma altına alınmak istenmiştir¹⁷⁶. Benzer şekilde 1971 yılında millî park ilan edilen Munzur Vadisi Milli Parkı¹⁷⁷ da; ormanların korunmasının yanı sıra çok sayıda endemik bitki türünü barındırması ve dağ keçisi, ayı, tilki, kınalı keklik, kaya kartalı ve su samuru gibi nadir hayvan türlerine ev sahipliği yapması dolayısıyla biyolojik çeşitlilik ve yaban hayatı açısından önemli bir koruma işlevi görmüştür¹⁷⁸. Orman Kanunu'nun millî parkları düzenleyen 25. maddesinde (yürürlüğe girdiği ilk hâlinde), yaban hayatının korunması açıkça zikredilmemiş olmakla birlikte; hükümde kullanılan 'tabiatın korunması' ifadesi, o alana özgü fauna ve floranın da muhafazasını zorunlu kıldığından, millî park statüsünün yaban hayatını koruma amacını da içerdği sonucuna varılmaktadır.

Orman Kanunu'nun 25. maddesine¹⁷⁹ göre millî parklar hem doğayı muhafaza hem de rekreasyon işlevi görmektedir. Halkın gezme, eğlenme, dinlenme ve spor ihtiyaçlarının karşılanması, ABD'de olduğu gibi Türk hukukunda da millî parkların temel işlevlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Söz konusu alanları muhafaza etmek ve rekreasyon hizmetlerini yürütmekle görevli ve yetkili idare ise başlangıçta Orman Kanunu uyarınca Orman Genel Müdürlüğü olarak öngörülmüştür¹⁸⁰. Orman Genel Müdürlüğü ülkedeki tüm devlet ormanlarının idaresinden sorumlu, tüzel kişiliği haiz bir idari kuruluş olarak teşkil edilmiştir¹⁸¹. Millî parkların yalnızca ormanlardan tahsis edildiği bu dönemde, devlet ormanlarının idaresinde görevli ve yetkili olan Orman Genel Müdürlüğü, doğal olarak orman niteliği taşıyan bu sahaların (millî parkların) yönetiminde de yetkili kılınmıştır. Orman Genel Müdürlüğü bu görevi, bünyesindeki "Yayın, Eğitim ve Milli Parklar Dairesi Başkanlığı"na bağlı "Milli Parklar ve Orman İçi Mesire Yerleri Şubesi" eliyle

¹⁷⁵ 31.08.1959 tarih ve 12108 sayılı İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) Kararı, RG. 19.09.1959, S. 10310.

¹⁷⁶ **T.C. Orman Bakanlığı:** Cumhuriyetimizin 75. Yılında Ormancılığımız, (Derleyen, M. Sadık Aslankara), Orman Bakanlığı Yayın Dairesi Başkanlığı Yayın No: 120, Ankara 2000, s. 203-204.

¹⁷⁷ <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/27/Milli-Parklar>, (Erişim Tarihi: 01.02.2026).

¹⁷⁸ **Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü**, Milli Parklar, s. 44-45.

¹⁷⁹ Yürürlüğe girdiği ilk hâli.

¹⁸⁰ Orman Kanunu m. 6, 25 (ilk hâli).

¹⁸¹ 04.06.1937 tarihli ve 3204 sayılı "Orman Umum Müdürlüğü Teşkilât Kanunu", m. 1. Bkz. RG. 14.06.1937, S. 3630. 3204 sayılı Kanun, 1985 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

yürütmüştür¹⁸². Daha sonra Milli Parklar Dairesi Başkanlığı adını alan hizmet birimi, bu görevi sürdürmüştür; ancak 1969'da Orman Bakanlığının kurulması üzerine, Bakanlığın hizmet birimi olarak 1976 yılında teşkil edilen "Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü" millî parkları yönetmeye başlamıştır. Yani millî parkların yönetimi Orman Genel Müdürlüğünden alınarak doğrudan Bakanlığın idaresine geçmiştir¹⁸³. İlerleyen süreçte millî park yönetiminde yeniden değişikliklere gidilmiş; Genel Müdürlük veya Başkanlık adını alan millî park hizmet birimi, kimi zaman OGM bünyesinde kimi zaman ise doğrudan Bakanlık teşkilatında faaliyet göstererek, idari teşkilat içinde sürekli yer değiştirmiştir¹⁸⁴. Bu bağlamda, söz konusu dönemde millî parklar açısından yaşanan temel sorunlardan biri, idari yapıda istikrarın bir türlü sağlanamamış olmasıdır¹⁸⁵. Oysaki ABD'de Milli Park İdaresi 1916

¹⁸² **T.C. Orman Bakanlığı**, Cumhuriyetimizin 50. Yılında, s. 64-66.

¹⁸³ **T.C. Orman Bakanlığı**, Cumhuriyetimizin 75. Yılında, s. 86-87, 91.

¹⁸⁴ Milli Parklar yıllara göre aşağıdaki idarelerce yönetilmiştir:
 (1964-1975) - Orman Genel Müdürlüğü – "Yayın, Eğitim ve Milli Parklar Dairesi Başkanlığı" (Hizmet Birimi)
 (1975-1976) - Orman Genel Müdürlüğü – "Milli Parklar Dairesi Başkanlığı" (Hizmet Birimi)
 (1976-1980) – Orman Bakanlığı – "Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü" (Hizmet Birimi)
 (1980-1982) - Tarım ve Orman Bakanlığı – "Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü" (Hizmet Birimi)
 (1982-1991) – Orman Genel Müdürlüğü – "Milli Parklar Dairesi Başkanlığı" (Hizmet Birimi)
 (1991-2003) – Orman Bakanlığı - "Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü" (Hizmet Birimi)
 (2003-2011) - Çevre ve Orman Bakanlığı - "Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü" (Hizmet Birimi)
 (2011-2018) - Orman ve Su İşleri Bakanlığı – "Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü" (Hizmet Birimi)
 (2018-2024) – Tarım ve Orman Bakanlığı – "Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü" (Hizmet Birimi), Bkz. **T.C. Orman Bakanlığı**, Cumhuriyetimizin 75. Yılında, s. 87-89, 91; 01.05.2003 tarihli ve 4856 sayılı (mülga) "Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" m. 8; 29.06.2011 tarihli ve 645 Karar sayılı (mülga) "Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" m. 6; 1 sayılı CBK (mülga) m. 420.
 (2024-günümüz) - "Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü" (Kamu Kurumu), 28.12.2024 tarihi itibarıyla "Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü", Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı ancak kamu tüzel kişiliğini haiz, özel bütçeli bir kuruluş olarak teşkil edilmiştir. Bkz. 4 sayılı CBK m. 792/V.

¹⁸⁵ Yalnızca millî parklardan sorumlu idari birim değil, Orman Genel Müdürlüğü'nün bağlı bulunduğu bakanlık teşkilatı da tarihsel süreç içinde sürekli değişikliğe uğramıştır.

yılında İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuş ve kuruluşundan itibaren istikrarlı bir şekilde aynı bakanlık bünyesinde varlığını sürdürmüştür.

Hem rekreasyon hem de doğayı muhafaza amacıyla ilan edilebilen millî parkların idaresinde, 1980'lere kadar, ağırlıklı olarak "koruma" anlayışı hâkim olmuştur. Başka bir ifadeyle bir alanın millî park olarak ilan edilmesini sağlayan kaynak değerinin (orman alanlarındaki doğal güzellikler, manzara, yaban hayatı, endemik bitki türleri, sulak alanlar yahut asırlık korular) mutlak şekilde korunmasının sağlanması gerektiği Orman Kanunu'nun 25. maddesine dayanılarak çıkarılan Yönetmelik¹⁸⁶'te açıkça belirtilmiştir¹⁸⁷. Bu doğrultuda, millî park tesislerinde sosyal, kültürel, sportif ve rekreasyonel amaçlı kullanımların doğal değerlere zarar vermeyecek şekilde planlanması ve yararlanmanın bu sınırlar içinde gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Bu yaklaşımın doğal bir sonucu olarak, millî parklar içindeki tabiatı koruma sahalarında doğal kaynakların, insan etkisi olmaksızın doğal hâliyle korunması esası benimsenmiş; yalnızca tabii afetlerin doğal bütünlüğü tehdit etmesi halinde teknik müdahaleye izin verilmiştir. Nitekim yapılacak teknik müdahalelerin millî park içindeki doğal ve kültürel kaynakların esas karakterini bozmayacak ve yalnızca tamamlayıcı mahiyet taşıyacak nitelikte olması öngörülmüştür¹⁸⁸. Ayrıca millî parklarda manzara güzelliğini bozacak elektrik ve telefon gibi havai hatlar ile yollara, ticari amaçlı araç trafiğine ve çevre kirliliğine yol açacak kullanımlara izin verilmemiş; millî parkların doğal güzelliğini ve bütünlüğünü tehdit etmesi sebebiyle bu alanlarda avlanma, hayvan otlatılması ve orman ürünleri üretimi yasaklanmıştır¹⁸⁹. Ancak özel amenajman planlarında öngörülen ağaçlar ile millî parkın gelişim sahasında yapılacak tesislerin kurulacağı alanda bulunan ağaçların kesilmesine izin verilmiştir¹⁹⁰.

İlgili Yönetmelik büyük ölçüde korumayı desteklese de mutlak bir koruma rejiminden bahsedilemez; zira millî parklar aynı zamanda rekreasyon işlevi de görmekte ve doğaya belirli ölçüde müdahaleyi içeren kullanımlara imkân tanımaktadır¹⁹¹. Nitekim Yönetmelik'te de ziyaretçilerin ihtiyaçları ile

¹⁸⁶ Millî Parkların Ayrılma, Planlama, Uygulama ve Yönetimine Ait Yönetmelik, RG. 22.02.1973, S. 14456.

¹⁸⁷ Millî Parkların Ayrılma, Planlama, Uygulama ve Yönetimine Ait Yönetmelik, m. 3.

¹⁸⁸ Millî Parkların Ayrılma, Planlama, Uygulama ve Yönetimine Ait Yönetmelik, m. 3.

¹⁸⁹ Millî Parkların Ayrılma, Planlama, Uygulama ve Yönetimine Ait Yönetmelik, m. 3.

¹⁹⁰ Millî Parkların Ayrılma, Planlama, Uygulama ve Yönetimine Ait Yönetmelik, m. 14,15.

¹⁹¹ Halkın hem zihinsel hem de bedensel sağlığı için tabiatı deneyimlemesi kamu yararı içerir. Dolayısıyla tabiatın belirli alanlarının rekreasyona ayrılması tabiidir. Ancak bunun yapılaşmayı içermeyecek ve teşvik etmeyecek şekilde yapılması yahut yapılaşma

ilgili tesislerin yapılmasına Orman Bakanlığının iznine bağlı olarak müsaade edilmiştir¹⁹². Ancak mevzuatın bütünü dikkate alındığında koruma-kullanma dengesinde korumanın öncelendiği anlaşılmaktadır¹⁹³.

Millî parkların işletilmesinde özel sektörün konumuna bakıldığında, dönemin hukuki düzenlemelerinin özel sektöre hiçbir şekilde izin vermediği açıkça görülmektedir. Burada dönemin hukuki düzenlemeleriyle kastedilen, devlet ormanlarına ilişkin yasal mevzuattır. Zira millî parklar, orman alanlarından tahsis edilerek oluşturulduklarından hukuki açıdan orman vasfına sahiptir. Bu nedenle, tabii olarak ormanlara ilişkin o dönemki Anayasal ve yasal hükümler millî parklar için de geçerlidir. İşte 1961 Anayasası'nın ormanları düzenleyen 131. maddesi, "*Devlet ormanları, kanuna göre Devletçe yönetilir ve işletilir. Devlet ormanlarının mülkiyeti, yönetimi ve işletilmesi özel kişilere devrolunamaz*" demek suretiyle devlet ormanlarının özel kişilerce yönetilmesini ve işletilmesini açık ve kesin biçimde yasaklamıştır. Nitekim Orman Kanunu'nda da millî parkların yahut devlet ormanlarının rekreasyon amacıyla işletilmesini özel kişilere devreden bir hüküm öngörülmemiştir. Aksine, Kanun'un 6. maddesinde¹⁹⁴ devlet ormanlarına ait her çeşit işlerin Orman Genel Müdürlüğüne yapılacağı düzenlenmiştir. Dolayısıyla devlet ormanı¹⁹⁵ olan millî parkların işletilmesinin özel teşebbüse bırakılması, ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere rekreasyon amacıyla

zaruri ise de çok sınırlı olarak belli alanlarda gerçekleşmesi gerekmektedir. Başka bir ifadeyle burada önem taşıyan husus, istisna olanın (doğaya müdahalenin) yaygınlaşmasıdır.

¹⁹² Millî Parkların Ayrılma, Planlama, Uygulama ve Yönetimine Ait Yönetmelik, m. 18.

¹⁹³ Nitekim Orman Kanunu'nun millî parkları düzenleyen 25. maddesinin gerekçesinde de millî parkların muhafaza ormanları gibi yönetilmelerinin millî park anlayışının gereği olduğu ifade edilmiştir. Yani millî park olarak ayrılan alanlarda esas olanın "koruma" olduğu vurgulanmıştır. Bahsi geçen gerekçe şu şekildedir: "*Bâzı ormanları memleketin ilim hayatının araştırmalarına tahsis etmek, halkın spor ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak ve turistik hareketlere imkân vermek ve tabiatı korumak maksadıyla 26 ncı maddede lâyhada yer verilmiştir. Bu gibi ormanların daha ziyade tabiatın dikte ettiği şartlar dâhilinde ve muhafaza ormanı karakterinde idare edilmeleri millî park meşhuru icapları olarak mütalâa edilmektedir*". Bkz. "Orman Kanunu layihası ve Ziraat ve Muvakkat encümenleri mazbataları (1/81)", S. 298, 26.01.1955, s. 8, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c013/tbmm10013092ss0298.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.02.2026).

¹⁹⁴ Orman Kanunu'nun 6. maddesi 1987 yılına kadar değişikliğe uğramamıştır.

¹⁹⁵ Devlet ormanlarından tahsis edilen millî parklar, zaten devlet ormanı statüsündedir. Mülkiyeti devlete ait olmayan ormanlar veya özel mülkiyete konu orman dışı alanlar ise, orman rejimine dahil edilip millî park olarak ilan edildiklerinde "kamulaştırma" yoluyla devlet ormanı haline getirilir. Bkz. Orman Kanunu (ilk hâli) m. 3, 24-25.

sunulacak hizmetlerin özel kişilere gördürülmesi yahut bu hizmetler için park içerisindeki belirli alanların kiraya verilmesi mümkün değildir. Bununla birlikte, uygulamada devlet ormanlarındaki orman içi mesire yerlerinde¹⁹⁶ ve millî parklarda rekreasyonel gereksinimleri karşılama amacıyla özel kişilerin (girişimcilerin) tesis kurma ve işletme imkânı elde ettikleri bilinmektedir¹⁹⁷. Ancak yine de millî parklarda devlete ait işletmelerin ve misafirhanelerin daha ağırlıkta olduğu söylenebilir. Diğer yandan bu dönemde millî parkların rekreasyonel kullanımı artmaya başlasa da; millî parkların genelinin günübirlik kullanıma elverişli olduğu, birçok millî parkta yapılaşmanın olmadığı ve konaklama tesislerin inşa edilmediği, bu alanlarda daha çok kampçılık, dağcılık, doğa yürüyüşleri, piknik ve manzara seyri gibi rekreasyonel faaliyetlerin yapıldığı ifade edilmelidir¹⁹⁸.

B. 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu: 1983'ten Günümüze

09.08.1983 tarihli ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu¹⁹⁹ ile Türkiye'de millî park kavramı ve diğer korunan alan statüleri ilk kez müstakil bir kanun ile düzenlenmiştir. Milli Parklar Kanunu, millî park olarak ayrılabilir alanların yalnızca orman ve orman rejimine tabi sahalar olması zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır. Nitekim Kanun gerekçesinde de, orman rejimi dışında kalan Göreme, Pamukkale, Nemrut Krateri, İhlara Vadisi, Efes ve Troya gibi yerlerin de millî park olarak ayrılmasının amaçlandığı; sadece Orman Kanunu'nun bir maddesine dayanılarak ülke çapında millî park çalışmalarının istenilen düzeyde yürütülemediği belirtilmiştir²⁰⁰. Bu doğrultuda Milli Parklar Kanunu kabul edilmiş; Kanun'un 2. maddesinde millî park, "*bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları*" olarak tanımlanmıştır. Ayrıca millî parkların yanı sıra "tabiat

¹⁹⁶ Devlet Orman İşletmesi ve Döner Sermayesi Yönetmeliği (RG. 07.05.1952, S. 8103) Ek m. 5; Devlet Orman İşletmesi ve Döner Sermayesi Yönetmeliğinin Ek 5 nci Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (RG. 29.08.1975, S. 15341) m. 9, 11.

¹⁹⁷ **Akesen**, Aytuğ: "Pert Yönteminin Ulusal Park Çalışmalarında Uygulanması", İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt 27, Sayı 2, 1977, s. 164.

¹⁹⁸ **Akesen**, Aytuğ: "Rekreasyon Amacı ile Kullanılan Orman Kaynakları", İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt 33, Sayı 1, 1983, s. 239, 250-251, 255, 257.

¹⁹⁹ RG. 11.08.1983, S. 18132.

²⁰⁰ Milli Güvenlik Konseyi, "Millî Parklar Kanunu Teklifinin Danışma Meclisince Kabul Olunan Metni ve Millî Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonu Raporu", 1983, S. Sayısı: 624, s. 3, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c009/mgk_01009157ss0624.pdf, (Erişim Tarihi: 05.02.2026).

parkları”, “tabiat anıtı” ve “tabiatı koruma alanları” da Kanun kapsamında ayrı koruma statüleri olarak düzenlenmiş ve koruma rejimine dahil edilmişlerdir²⁰¹. Diğer yandan Orman Kanunu’nun 25. maddesi, orman alanlarının millî park olarak ayrılmasına ilişkin hükmünü korumakla birlikte; tabiat parkları, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanı statülerini de içerecek şekilde kapsamını genişletmiştir.

Koruma altına alınmak istenen ve gerekli nitelikleri taşıyan bir alan, Milli Parklar Kanunu’nun 3. maddesi²⁰² uyarınca Cumhurbaşkanı kararıyla “millî park” statüsü kazanır. Söz konusu hükümde orman olan ve olmayan alanlar arasında herhangi bir ayırım yapılmamış; hem orman olan yerlerin hem de orman vasfı bulunmayan alanların Cumhurbaşkanı kararıyla millî park olarak belirleneceği kabul edilmiştir. Nitekim orman olan-orman olmayan ayrımı yapılmaksızın tüm yerlerin millî park olarak ayrılmasının ve ilanın aynı usule bağlanmış olduğu Kanun’un madde gerekçesinden de anlaşılmaktadır²⁰³. Diğer yandan, Orman Kanunu’nun 25. maddesinde, orman veya orman rejimine tabi bir alanı “millî park” olarak ayırmaya Orman Genel Müdürlüğü yetkili kılınmıştır. Bu durumda, iki kanun arasında yetkili idare konusunda bir çatışma söz konusudur. Ancak Orman Kanunu’na nazaran “özel kanun” niteliğinde olan Milli Parklar Kanunu’nun, millî park statüsünün belirlenmesinde, esas alınıp uygulanması gerekir²⁰⁴.

Milli Parklar Kanunu’nun birçok maddesinde değişiklik yapan 11.03.2026 tarihli ve 7576 sayılı Kanun²⁰⁵ yürürlüğe girmeden önce, millî park olarak ilan edilen alanları korumak, idare etmek, geliştirmek, bakımını sağlamak ve işletmekle görevli ve yetkili idare, Milli Parklar Kanunu’nun (değişiklikten önceki) 4 ve 12. maddeleri uyarınca Tarım ve Orman Bakanlığı

²⁰¹ Milli Parklar Kanunu m. 2/1-b, c, d.

²⁰² Milli Parklar Kanunu m. 3/1: “Bakanlıkça millî park karakterine sahip olduğu tespit edilen alanlar, Cumhurbaşkanı kararı ile millî park olarak belirlenir”.

²⁰³ Bkz. Milli Güvenlik Konseyi, 1983, s. 4: “Birinci paragrafta Milli Parkların ormanlar-da ve orman dışı alanlarda da mülkiyet, iskân, kalkınma ve yönetim bütünlüğünü sağlayacak düzende ayrılması ve düzenlenmesi, bu hizmetlerde Bakanlıklar arası işbirliğinin gerçekleştirilebilmesini sağlamak üzere Bakanlar Kurulu Kararı esasına bağlanmıştır”.

²⁰⁴ Aynı yönde bkz. **Başaran, Özdemir/Tuncel**, Füsün: Orman Kanunu İlgili Mevzuat Açıklamalı-İçtihatlı, Şafak Matbaası, Ankara 1987, s. 130: “Milli Parklara ayrılma esasları yönünden daha özel kanun durumunda olan Milli Parklar Kanunu hükümlerinin uygulanması yani Milli Parklar Kanunun yürürlüğü tarihinden itibaren Milli Park olarak ayrılma işleminin Bakanlar Kurulu kararı ile gerçekleştirilmesi gerekecektir”. Söz konusu maddedeki “Bakanlar Kurulu” ibaresi 2018 yılında “Cumhurbaşkanı” olarak değişmiştir. Bkz. 02.07.2018 tarihli ve 700 sayılı KHK m. 79.

²⁰⁵ Milli Parklar Kanunu ve Bazı Kanunlar ile 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG. 19.03.2026, S. 33201.

ğıydı²⁰⁶. Ancak millî parklara ilişkin anılan görevler; 28.12.2024 tarihinden itibaren, yani bir yılı aşkın süredir, uygulamada -4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi²⁰⁷ dayanak gösterilerek- Anayasa ve Kanun'a aykırı olarak, Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı ve kamu tüzel kişiliğini haiz bulunan Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğünce²⁰⁸ yerine getirilmiştir²⁰⁹. Bu durumun temelinde, Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde bir hizmet birimi olarak faaliyet gösteren Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğünün, kamu kurumu niteliğine sahip olduktan sonra da, önceki işlev ve görevlerini aynı şekilde icra etmesinin amaçlanması yatmaktadır. Ancak ifade etmek gerekir ki; Kanun hükmü ile Bakanlığın görevi olarak düzenlenmiş faaliyetlerin, kanuna göre daha alt bir norm niteliğindeki CBK hükümleri ile Genel Müdürlüğün görev alanına dahil edilmesi Anayasa'ya aykırıdır. Kanundaki düzenlemelere aykırı hükümler getiren ve dolaylı biçimde kanun hükümlerini değiştirme sonucu doğuran ilgili CBK hükümlerinin Anayasa'ya aykırılıkları sebebiyle iptal edilmeleri gerekirken, Anayasa Mahkemesi'nce son derece isabetsiz gerekçelerle iptal talebi reddedilmiştir²¹⁰. Her ne kadar Anayasa Mahkemesi 4 sayılı CBK'nin anılan maddelerini

²⁰⁶ Milli Parklar Kanunu m. 4 (önceki metin): “Bu Kanun hükümlerine göre millî park olarak belirlenen yerlerin özellik ve nitelikleri gözönünde tutularak, koruma ve kullanma amaçlarını gerçekleştirmek üzere, kuruluş, geliştirme ve işletilmelerini kapsayan gelişme planı, ilgili bakanlıkların olumlu görüşleri ve gerektiğinde fiili katkılarıyla, Orman ve Su İşleri Bakanlığınca hazırlanır ve yürürlüğe konur”.

Millî Parklar Kanunu m. 12 (önceki metin): “Bu Kanunun 7 nci ve 8 inci madde hükümleri saklı kalmak kaydıyla, millî parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları ve tabiatı koruma alanlarındaki planların gerektirdiği her türlü hizmet ve faaliyetler ile koruma, yönetim, işletme, tanıtım, sportif, eğlenme ve dinlenme hizmetleri için gerekli her türlü altyapı, üstyapı ve diğer tesisler Orman ve Su İşleri Bakanlığınca yapılır veya yaptırılır, yönetilir veya işletilir”.

²⁰⁷ 4 sayılı CBK m. 792/U: “Bu Bölümün amacı; millî parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, biyolojik çeşitlilik, yaban hayatı ve kara av kaynakları ile orman içi su kaynakları, dere, göl, gölet ve sulak alanlar ve hassas bölgelerin tespiti, korunması, geliştirilmesini, kara avcılığının düzenlenmesi ve yönetilmesini, doğa turizmi potansiyelinin artırılmasını sağlamak üzere kurulan Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğünün teşkilat, görev, yetki ve sorumluluklarını belirlemektir”.

Geçici Madde 1/(3): “Genel Müdürlüğe verilen görevlerle ilgili olarak; mevzuatta Bakanlık, Bakanlık mülga Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ve Bakanlık mülga bölge müdürlükleri ile bunların yöneticilerine yapılan atıflar, ilgisine göre Genel Müdürlük ve Genel Müdürlüğün taşra teşkilatı ile bunların yöneticilerine yapılmış sayılır”.

²⁰⁸ 4 sayılı CBK m. 792/V.

²⁰⁹ Bkz. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP>.

²¹⁰ AYM, T. 03.06.2025, E. 2025/49, K. 2025/120, RG. 14.10.2025, S. 33047: “(...) kuralla aynı alanda hüküm ifade eden karşılaştırmaya esas olabilecek nitelikte, kanunla yapılan

iptal etmemiş olsa da; yasama organının, CBK hükümleri ile Kanun'daki düzenlemeler arasındaki çelişkinin farkında olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yasama organı bu sorunu, Milli Parklar Kanunu'ndaki söz konusu hükümleri CBK'ye uygun hale getirerek çözüme yoluna gitmiştir²¹¹. Başka bir ifadeyle, Kanun hükmü ile CBK arasında ortaya çıkan ve bir yıldan fazla süredir devam eden yetki çatışması, Milli Parklar Kanunu'nda 11.03.2026 tarihli ve 7576 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik üzerine sona ermiştir. Milli Parklar Kanunu'nun 4. ve 12. maddelerinde daha önce Tarım ve Orman Bakanlığının uhdesinde düzenlenmiş olan görevler, 7576 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğüne verilmiştir²¹². Böylece millî parkların ve diğer korunan alanların planlanması, idaresi ve işletilmesinden sorumlu görevli ve yetkili idare, "Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü" olmuştur.

herhangi bir düzenleme tespit edilememiştir. Bu itibarla kuralın kanunda açıkça düzenlenen bir konuya ilişkin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır".

²¹¹ 11.03.2026 tarihli ve 7576 sayılı Kanun'un genel gerekçesi için bkz. TBMM, Yasama Dönemi. 28, Yasama Yılı. 4, Sıra S. 230, s. 6-7: "Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü 28/12/2024 tarihli ve 32766 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 175 sayılı Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı, kamu tüzel kişiliğini haiz, özel bütçeli kuruluş olarak yeniden yapılandırılmıştır. Anılan Kararname ile; Milli Parklar Kanunu ve Kara Avcılığı Kanunu ile verilen görevleri yapmak (...) görevi Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğüne verilmiştir (...) Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü; 175 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı, kamu tüzel kişiliğini haiz ve özel bütçeli kuruluş olarak yeniden yapılandırıldığından yeni yapılanmaya bağlı olarak 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 2872 sayılı Çevre Kanunu ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede bazı değişikliklerin yapılması zorunlu hale gelmiş olup hazırlanan Teklif ile bu değişiklikler yapılmaktadır", <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y4/T2/DosyaKomisyonRaporunuVerdi/f6267f00-7dc2-4739-be0b-b81b70249751.pdf>, (Erişim Tarihi: 27.03.2026).

²¹² Milli Parklar Kanunu m. 4: "Bu Kanun hükümlerine göre milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanı olarak belirlenen yerlerin özellik ve nitelikleri göz önünde tutularak, koruma ve kullanma amaçlarını gerçekleştirmek üzere, kuruluş, geliştirme ve işletilmelerini kapsayan uzun devreli gelişme planı, gelişme planı ve yönetim planı, ilgili bakanlıkların görüşleri alınarak Genel Müdürlükçe hazırlanır veya hazırlattırılır ve yürürlüğe konur".

Milli Parklar Kanunu m. 12: "Bu Kanunun 7 nci ve 8 inci madde hükümleri saklı kalmak kaydıyla, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları ve tabiatı koruma alanlarındaki planların gerektirdiği her türlü hizmet ve faaliyetler ile koruma, yönetim, işletme, tanıtım, sportif, eğlenme ve dinlenme hizmetleri için gerekli her türlü altyapı, üstyapı ve diğer tesisler Genel Müdürlükçe yapılır veya yaptırılır, yönetilir veya işletilir ya da işletilir".

Milli Parklar Kanunu'nda parkların muhafaza işlevi sık sık vurgulanmıştır. Kanun'un 1. maddesinde, “*milli parkların özellik ve karakterleri bozulmadan korunması, geliştirilmesi ve yönetilmesi*” Kanun'un amacı olarak öngörülmüştür. Nitekim Kanun gerekçesinde de, tabiatın korunmasının ne denli önem taşıdığı ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. Gerekçede, insanın tarihsel süreç içinde doğaya müdahalesinin özellikle sanayileşme ve kentleşme ile birlikte doğal kaynaklar üzerindeki tahribatı artırdığı; ekolojik dengenin bozulmasının erozyon, kirlilik ve tür kaybı gibi ağır sonuçlar doğurduğu belirtilmiştir. Dünyanın genelinde yaşanan bu sorunların ülkemiz bakımından da geçerli olduğu ve somut örneklerle gözlemlendiği vurgulanarak, doğal güzellikler ile kültürel varlıkların bilinçli bir koruma ve yararlanma anlayışı temelinde ele alınması gerektiği ifade edilmiştir²¹³. Bu doğrultuda, Milli Parklar Kanunu'nda yaban hayatının korunmasına da doğrudan yer verilmiş; millî park kavramının yaban hayatını korumaya yönelik bir amaç ve işlev taşıdığı da açıkça ortaya konulmuştur²¹⁴. Millî parklar ile diğer korunan alanlarda; yaban hayatının tahrip edilemeyeceği, tabii ve ekolojik denge ile ekosistem bütünlüğünün ve sürekliliğinin bozulamayacağı, bu alanların özelliklerinin bozulmasına ve değiştirilmesine yol açabilecek müdahaleler ile toprak, su, hava kirlenmesi ve benzeri çevre sorunları yaratacak iş ve işlemlerin yapılamayacağı açık bir şekilde düzenlenmiş ve “yasaklanan faaliyetler” kapsamına alınmıştır²¹⁵. Bu hükümlerden, doğal ve kültürel varlıkların millî bir miras olarak görüldüğü ve bu mirasın gelecek kuşaklara daha iyi bir halde ulaştırılmasının devletin temel görevlerinden biri olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır²¹⁶.

Bununla birlikte Kanun'da millî parkların rekreasyon ve turizm işlevine de değinilmiştir. Bu işlevler, kanun koyucu tarafından “koruma” ile uyumlu ve bilinçli bir kullanma/yararlanma anlayışı temelinde kurgulanmaya çalışılmış²¹⁷ olsa da; Kanun'da öngörülen bazı hükümler, koruma ilkesini tali hatta istisna hâle getirebilecek ölçüde idareye geniş bir uygulama alanı bırakmaktadır. Özellikle, millî parkları yapılaşmaya açan turizm amaçlı düzenlemeler, koruma-kullanma dengesinde koruma amacını geri plana itebilecek ve park alanlarının doğal niteliğini zedeleyebilecek mahiyettedir²¹⁸. Örneğin,

²¹³ Milli Güvenlik Konseyi, 1983, s. 2-3.

²¹⁴ Bkz. Milli Parklar Kanunu m. 2/1-b ve m. 14.

²¹⁵ Bkz. Milli Parklar Kanunu m. 14.

²¹⁶ Milli Güvenlik Konseyi, 1983, s. 3.

²¹⁷ Milli Güvenlik Konseyi, 1983, s. 3.

²¹⁸ Benzer bir tartışmayı farklı bir perspektiften yürüten çalışma için bkz. **Kaplan**, Onur: “Türk Hukukunda Milli Parkların Hukuki Niteliği ve Tabi Olduğu Hukuki Rejim”, 7. Uluslararası Asos Congress Hukuk Sempozyumu, 2021, s. 244.

Kanun'un 8. maddesinde, millî park ve tabiat parklarında kamu yararı ve plana uygun olması şartıyla özel teşebbüse turistik amaçlı bina ve tesis yapma izni verilebileceği; bu doğrultuda 49 yıla kadar intifa hakkı tesis edilebileceği²¹⁹ ve belirli koşullarda bu sürenin 99 yıla kadar uzatılabileceği hüküm altına alınmıştır.

Diğer yandan, Milli Parklar Kanunu'nda, ABD'deki Milli Park İdaresi Teşkilat Yasası'nda olduğu gibi, millî parkların özel teşebbüs tarafından işletilmesinin önü açılmıştır. Milli Parklar Kanunu'nun 12. maddesinde, *“milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları ve tabiatı koruma alanlarındaki planların gerektirdiği her türlü hizmet ve faaliyetler ile koruma, yönetim, işletme, tanıtım, sportif, eğlenme ve dinlenme hizmetleri için gerekli her türlü altyapı, üstyapı ve diğer tesisler Genel Müdürlükçe yapılır veya yaptırılır, yönetilir veya işletilir ya da işlettirilir”* düzenlemesi yer almıştır. Söz konusu hükümde, orman alanlarından tahsis edilerek oluşturulan (orman olan) millî parklar ile orman vasfı bulunmayan millî parklar arasında ayırım yapılmaksızın, tüm millî parklar aynı usul ve esaslara tabi tutularak işletme faaliyetinin özel kişiler tarafından üstlenilebileceği düzenlenmiştir. Milli Parklar Kanunu'nun yanı sıra Orman Kanunu'nun 25. maddesinde de -1983 yılında yapılan değişiklikle- orman alanlarından ayrılan millî parkların *işletirilebileceği* hüküm altına alınmıştır²²⁰. Orman Kanunu'nun Ek 8. maddesi de millî park işletmeciliğinin hangi yöntem kullanılarak özel kişilere devredilebileceğini belirlemiştir. Buna göre, *“Bu Kanun ile 9.8.1983 tarihli ve 2873 sayılı Millî Parklar Kanununa tâbi alanlar üzerinde bulunan yapı ve tesisler yirmi yıla kadar kiraya verilebilir”*.

Millî parkların özel kişilerce işletilmesine ilişkin hükümler, yönetmeliklerde de açıkça öngörülmüştür. Milli Parklar Yönetmeliği²²¹'nin 20. maddesinde, *“Kanun kapsamına giren yerlerde planların gerektirdiği her türlü yapı, tesis, hizmet ve faaliyetlerin yapılması, yönetilmesi ve işletilmesi Ka-*

²¹⁹ Orman alanlarından tahsis edilen millî parklar bakımından, esasında “millî park (orman) işletmeciliği” kapsamında görülmesi ve düzenlenmesi gereken söz konusu faaliyetin, Anayasa'nın öngördüğü sınırlamaları bertaraf etmek amacıyla, “ormandan yararlanma” olarak gösterilmesi ve bu yolla özel kişilere bırakılmasının eleştirisi için bkz. **Yügrük Yücekaya**, Esin: İdare Hukuku Açısından Ormanların Hukuki Rejimi, Yetkin Yayınları, Ankara 2025, s. 341-342.

²²⁰ Orman Kanunu m. 25: *“Orman Genel Müdürlüğü; mevkii ve özelliği dolayısıyla lüzum göreceği ormanları ve orman rejimine giren sahaları; (...) milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma sahaları ve orman mesire yerleri olarak ayırır, düzenler, yönetir ve gerektiğinde işletir veya işlettirir”*.

²²¹ RG. 12.12.1986, S. 19309.

nunun 12 nci maddesine göre düzenlenir. Bu hizmetler içinde yer alan, lokanta, kafeterya, büfe, kır gazinosu ve benzeri tesisler idarece fon kapsamında işletilebileceği gibi, mevsimlik olarak işletmeciyeye de verilebilir” hükmü düzenlenmiştir. Diğer yandan, “Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Döner Sermayeli İşletmeler Yönetmeliği²²²” m. 6/1-o’da da, “2873 sayılı Milli Parklar Kanununa tâbi milli park (...) alanlarındaki gelir getirici veya idari maksatlı yapı ve tesisler ile açık alan etkinliklerinin gerçekleştirildiği alanların kiralanması, işletilmesi, işlettirilmesi”ne imkân tanıyan düzenlemeye yer verilmiştir. Bu çerçevede, sadece millî park içindeki yapı ve tesisler değil; açık alan etkinliklerinin, yani açık hava rekreasyon faaliyetlerinin yürütüldüğü millî park alanlarının da özel teşebbüs tarafından işletilmesine izin verilmiştir.

Görüldüğü üzere, kanunlarda hem koruma hem de kullanma/yararlanma işlevlerinin birlikte benimsenmesi; açık alan rekreasyon hizmetlerinin özel kişilere gördürülmesi; özel kişilere park içinde tesis kurma ve işletme yetkisinin verilmesi; bu yetkilendirmenin kiralama yoluyla yapılması ve en fazla 20 yıllık bir kira süresinin öngörülebilmesi gibi hususlarda ABD hukukundaki düzenlemelerle açık bir benzerlik söz konusudur. Ne var ki, kamu hizmetlerinin gördürülmesi noktasında ABD hukuk sistemi ile Türk hukuk sistemi açısından önemli farklılıklar bulunmakta ve bu farklılık anayasal düzeyde kendini göstermektedir. Bu nedenle, yabancı ülkelerin hukuk düzeninden aynen iktibas edilen söz konusu hükümlerin Türk hukukunda da aynı şekilde değerlendirilmesi mümkün değildir.

Özellikle orman niteliğini haiz millî parkların özel kişiler tarafından işletilmesini öngören düzenlemeler ile işletmeciliğin devir şeklini, yani, özel kişilerin yetkilendirilme usulünü düzenleyen kanun hükümlerinin Anayasa aykırı olduğu belirtilmelidir. Zira Anayasa’nın 169. maddesinde, “Devlet ormanları kanuna göre, Devletçe yönetilir ve işletilir” hükmü öngörülmüştür. Bu hüküm gereğince, devlet ormanı olan millî parkların, bizzat devlet tarafından idare edilmesi ve işletilmesi gerekir²²³. Zira “orman” vasfı devam ettiği sürece “millî parkların” işletilmeleri, Anayasa’nın öngördüğü orman işletmeciliği anlayışı kapsamındadır.

Ormanların işletilmesi, yalnızca odun ve odun dışı orman ürünlerinin elde edilmesini değil; bunun ötesinde, rekreasyon amacıyla yürütülen orman

²²² RG. 18.10.2012, S. 28445.

²²³ Aynı yönde bkz. **Ayanoglu**, Sedat: “Hukuksal Açıdan Muhafaza Ormanı ve Milli Park Kavramları”, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt 45, Sayı 3-4, 1995, s. 35.

hizmetlerini de içeren oldukça geniş bir faaliyet alanını ifade etmektedir²²⁴. Yani hem ürün/mal üretimi hem de hizmet üretimi orman işletmeciliğinin kapsamına girmektedir. Zira “orman işletmeciliği” ile doğrudan “ormanın kendisinin” ekonomik bir değer olarak ele alınıp yönetilmesi ifade edilmektedir. Orman işletmesinde, “gelir”, ormanın bizzat orman niteliğinden kaynaklanarak elde edilmektedir. Bu gelir, orman ürünlerinin üretimi ve satışı yoluyla sağlanabileceği gibi, millî parklar ve benzeri alanların rekreasyon amaçlı kullanımı sonucu da elde edilebilmektedir. Gerçekten düşünüldüğünde, millî parkların işletilmesi, ormanın bizzatı ekonomik değeri haiz bir varlık olarak kabul edilip bu doğrultuda yönetilmesine dayandığından, “orman işletmeciliği” niteliğindedir. Millî parkların rekreasyon amaçlı kullanımından edilen gelirler, bu alanların bizzat “orman” vasfından kaynaklanmaktadır. Burada ekonomik değer taşıyan unsur ormandan elde edilen “ürünler” değil; ormanın bizzat kendisidir. Dolayısıyla millî parklarda ziyaretçilerin dinlenme, eğlenme ve spor ihtiyaçlarını karşılamak üzere yürütülen faaliyet ve hizmetlerin de, orman işletmeciliği çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, kapı giriş ücretlerinin tahsil edilmesi, millî parkların temizlik ve bakımının sağlanması, kamp alanlarının yapılması, eğlence ve spor alanlarının tesisi ve işletilmesi, otopark hizmetlerinin yürütülmesi ile büfe ve kır gazinosu gibi tesislerin idaresi rekreasyon amacıyla sunulan ve bir bütün olarak yürütülmesi gereken orman işletme hizmetleridir²²⁵. Anayasa m. 169 uyarınca, orman işletmeciliği kapsamındaki bu faaliyetlerin²²⁶ özel kişilere gördürülmesi mümkün değildir. Bu nedenle, çalışmada ele alınan ve (devlet ormanı olan) millî parkların “içletirilmesine” imkân tanıyan kanun hükümleri, Anayasa’ya aykırılık teşkil etmektedir.

Diğer yandan, millî parkların işletilmesi kapsamındaki faaliyetlerin özel kişilere gördürülmesinin, yapı ve tesislerin yahut açık alanların kiraya veril-

²²⁴ **Çağlar**, Yücel: “Orman İşletme ve Koruma Amaçlı Hukuksal Düzenlemelerin Etkenliği”, Ormancılık Hukuku, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Önder Matbaa, Ankara 1999, s. 129; **Daşdemir**, İsmet: Ormancılık İşletme Ekonomisi, Bartın Üniversitesi Yayın No: 10, Orman Fakültesi Yayın No: 6, Bartın 2018, s. V. Milli Parklar Genel Müdürlüğü’nün faaliyetlerini “*orman işletmesi*” olarak değerlendiren görüş için bkz. **Usluoğlu**, H. Avni: “Bakanlığımız Reorganizasyonunda Kuruluşun Yasal Yönüne Dönük İnceleme”, Orman Hukuku Dergisi, Yıl 1, Sayı 4, 1977, s. 14.

²²⁵ Ayrıntılı bilgi ve açıklama için bkz. **Yüğrük Yücekaya**, s. 273-279, 337-338.

²²⁶ Millî parklarda yürütülen söz konusu faaliyetlerin Anayasa m. 169’da belirtilen “işletme” kavramı kapsamında değerlendirilemeyeceği yönündeki bir Danıştay kararı için bkz. Dan. 8. D., T. 11.4.1996, E. 1994/7528, K. 1996/1096, (Lexpera, Erişim Tarihi: 27.03.2026). Ancak, anılan kararda millî parklarda rekreasyon amacıyla yürütülen bu faaliyetlerin neden Anayasa m. 169’daki “işletme” kavramı dışında kaldığına ilişkin herhangi bir gerekçeye yer verilmemiştir.

mesi suretiyle sağlanması, bir *yöntem saptırmasıdır*. Zira millî parkların işletilmesi, esasen bir “kamu hizmeti”²²⁷ olmasına rağmen, bu faaliyetin “kira” sözleşmesi yoluyla özel kişilere bırakılması, kamu hizmetinin gördürülmesinden ziyade bir kamu malından yararlanma ilişkisi ortaya çıkarmaktadır. Başka bir ifadeyle idare ile özel kişi arasında bir kamu hizmetinin gördürülmesine dair bir sözleşme değil; bir kamu malından “yararlanmayı” konu alan kira sözleşmesi yapılmaktadır. Halbuki millî parklarda, kapı girişi, kafeterya, kır kahvesi, büfe, lokanta gibi tesislerin işletilmesini konu edinen bir sözleşme, gerçekte “*kamu malına yönelmiş bir hukuki işlem değildir. İdarenin, kamu malının kullanılmasını konu edinen bir kira sözleşmesi yapması ve kira sözleşmesi aracılığıyla hizmeti özel girişimciye gördürmesi, hukuka aykırıdır, yöntem saptırmasıdır*”²²⁸. Bu yöntem saptırmasının sonucunda, sözleşmenin tarafları “kamu hizmetinin yasal ve asli sorumlusu idare” ile “kamu hizmetinin yürütülmesinde yetkilendirilen özel kişi” olarak değil; “kiralayan idare” ile “kiracı özel kişi” olarak gösterilmeye çalışılmaktadır²²⁹.

²²⁷ Millî parkların işletilmesinin kamu hizmeti niteliği taşıdığına dair aynı yöndeki görüşler için bkz. **Sümer**, Nuray: İdare Hukuku Açısından Ormanlardan Yararlanmanın Rejimi, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 486; **Ayanoğlu**, Sedat: Hukuksal Açından Orman Emlaki ve Orman Mülkiyetinin Temelleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1986, s. 160.

²²⁸ **Karahanoğulları**, Onur: İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme), Turhan Kitabevi, Ankara 2022, s. 241.

²²⁹ Uyuşmazlık Mahkemesi bir kararında, tabiat parkının işletilmesine ilişkin olarak yapılan sözleşmeyi nitelendirirken; olay özelinde, yürütülen faaliyetin bir kamu hizmeti niteliği taşıyıp taşımadığını yahut bu faaliyetin özel kişilere gördürülmesi sırasında idareye bir kamu gücü ayrıcalığı veya yetkisi tanınıp tanınmadığını ayrıntılı şekilde değerlendirmeksizin “*Olayda, taraflar arasında 2886 sayılı Kanun hükümlerine göre yapılan ihale sonucunda düzenlenmiş bulunan kira sözleşmesi yoluyla Borçlar Kanunu uyarınca kiracı-kiralayan ilişkisinin kurulduğu*”nu belirtmiştir. Devamında ise Mahkeme, “*davanın, kira sözleşmesi ve kiracı-kiralayan ilişkisine ilişkin Borçlar Kanunu hükümleri dikkate alınarak özel hukuk hükümlerine göre adli yargı yerinde görülmesi gerektiği*”ne karar vermiştir. Bkz. UM, T. 05.05.2025, E. 2025/191, K. 2025/316, (<https://kararlar.uyusmazlik.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 27.03.2026). Benzer yönde bir başka kararı için bkz. UM, T. 17.04.2023, E. 2022/545, K. 2023/273, (<https://kararlar.uyusmazlik.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 27.03.2026). Danıştay’ın kararlarında ise millî parkların ve korunan alanların işletilmesine dair yapılan sözleşmelerde, “*özel hukuk hükümlerini aşan, kamu hukukuna özgü ve kamu hukukundan doğan şart ve hükümlere yer verildiği*” belirtilmiş; bu nedenle sözleşmelerin “idari” nitelik taşıdığına ve uyuşmazlıkların idari yargının görev alanına girdiğine hükmedilmiştir. Söz konusu kararlarda, “*tabiat parklarının, özellik ve karakterlerinin bozulmadan korunması, buradaki dinlenme ve turizm alanlarının kamu yararına hizmet edecek şekilde işletilmesi kamu hizmeti niteliğindedir*” şeklindeki tespitten sonra Danıştay, mevcut uyuşmazlıkta “*Tabiat Parkı sınırları içerisinde bulunan tesislerin işletmeciliğinin, tabiat parkında bulunan turistik amaçlı bina ve tesisin kamu*

Anayasa'ya aykırı olmasına rağmen millî parklarda özel teşebbüsün desteklenmesi, kamu yönetiminde 1980 sonrası hâkim hâle gelmeye başlayan piyasalaşma eğiliminin bir sonucudur. Neoliberal politikaların 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de etkisini göstermesiyle birlikte²³⁰, millî parklar uygulamada koruma önceliği bulunan alanlar olmaktan ziyade turizm ve rekreasyon faaliyetleri üzerinden ekonomik değer üreten mekânlar olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu süreçte özel teşebbüsün millî park faaliyetlerine dâhil edilmesi teşvik edilmiş; alanların özel kişilere bırakılmasında ve hizmetlerin gördürülmesinde, ABD'de uygulanan yetkilendirme usulleri örnek alınmıştır. Ancak koruma-kullanma dengesinde Anayasaya aykırı olarak kullanım yönüne ağırlık veren bu yaklaşımlar, millî parklarda insan etkisinin ve yapılaşmaların artmasına; dolayısıyla bu alanların ekolojik dengesinin bozulmasına ve habitatlarda tahribata yol açmıştır²³¹. Özellikle 2000'lerden sonra rekreasyona ayrılan alanların genişlediği; doğal bütünlüğünü büyük ölçüde muhafaza eden pek çok millî parkın yapılaşmaya açılarak, konaklama hizmeti sunulan alanlara dönüştürüldüğü görülmektedir²³².

yararına yönelik olmasının yanında arazinin saha temizliğini de içeriyor olduğu göz önüne alındığında burada yürütülen hizmetin kamu hizmeti olduğu" sonucuna varmıştır. Devamında ise, "sözleşmenin tarafı özel şahsa, görevli personeline göreviyle uyumlu kıyafet giydirmek, kamu ahlakını zedeleyecek davranışlarda bulunmamak, ziyaretçilerin huzurunu bozan personeli idarenin ikazıyla işten çıkarmak, personelin görevini ciddiyetle ve titizlikle yapmalarını sağlamak adına gerekli tedbirleri almak, idareden izin alınmak kaydıyla eğlence programı düzenleyebilmek gibi şartların bulunduğu maddelere uyma zorunluluğu getirilmesini" özel hukuk hükümlerini aşan şartlar olarak değerlendirerek sözleşmenin idari sözleşme olduğuna hükmetmiştir. Bkz. Dan. 13. D, T. 04.12. 2018, E. 2015/1883, K. 2018/3589; Dan. 13. D, T. 09.07. 2019, E. 2019/289, K. 2019/2445, (Lexpera, Erişim Tarihi: 27.03.2026). Bu konuda Uyuşmazlık Mahkemesi kararlarını hatalı, Danıştay kararlarını ise isabetli bulmaktayız. Zira milli parkların ve diğer korunan alanların işletilmesine dair yapılan sözleşmeler her ne kadar "kiralama" sözleşmeleri olarak gösterilse de, sözleşmenin esasında konusunu bir kamu hizmetinin yürütülmesi oluşturmakta; üstelik bu kamu hizmetinin gördürülmesine dair sözleşmede "idare", işin niteliği gereği üstün kamusal yetki ve ayrıcalıklara sahip olmaktadır.

²³⁰ Türkiye'deki "neoliberal" eğilimlerin devlet ormanı sayılan yerlere ve devlet ormancılığı düzenine etkileri için bkz. **Çağlar**, Yücel: Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 209, Ankara 2014, s. 134-145.

²³¹ Birçok koruma alanı, doğal karakteriyle bağdaşmayan yapılaşmalar, turizm ve rekreasyon faaliyetleri nedeniyle ciddi ölçüde zarar görmüş ve işlevlerini yerine getiremez hale gelmiştir. Bkz. **Demir**, Cengiz: "Milli Parklarda Sürdürülebilirlik Kavramının Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri Açısından Analizi: Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Sayı 8, 2002, s. 103-104.

²³² Karşılaştırma yapmak için bkz. **Akesen**, Rekreasyon Amacı, s. 241-261; **Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü**, Milli Parklar, s. 8-139.

SONUÇ

ABD ile Türkiye'de etkili olan farklı tarihsel, siyasal ve ekonomik koşullar, millî park rejiminin başlangıçta her iki ülkede özgün bir biçimde ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Amerika'daki millî park yönetimine ilgi duyulmuş ve hatta Amerika'dan uzmanlar getirilip gelişme planları hazırlanmış olsa da Türkiye'de millî park rejimi, ilk zamanlarda Türk kamu hukuku ilkeleri doğrultusunda kendine özgü esaslar üzerine inşa edilmiştir. Başka bir ifadeyle Anayasa hükümleri, devletçilik ilkesinin kamu arazilerinin yönetiminde hâkim olması ve "koruma"ya daha ağırlık verilmesi nedeniyle, Türkiye'de millî parkların idare ve işletilmesi, ilk dönemlerde, ABD'den kısmen de olsa farklı bir seyir izlemiştir.

ABD'de millî parklar, "orman" rejimine içkin bir kavram olarak ortaya çıkmamıştır. Millî parkların mutlak olarak ormanlardan oluşması yahut yalnızca ormanların korunması için tesis edilmesi gibi bir şart söz konusu değildir. Diğer bir deyişle, ABD'de millî park; salt orman alanlarının korunması için değil hatta ormanlardan daha fazla gayzerler, geniş ovalar, şelaleler, volkanik kraterler, mağaralar, mercan kayalıklar gibi doğal güzellikleri barındıran alanlar ile buzullar ve volkanik konikler, milyon yaşında granit ve çeşitli taşlar gibi jeolojik oluşumların ve yer kabuğunun tarihsel evrelerini gösteren en eski kayalıkların bulunduğu sahaların muhafaza altına alınması için çıkmış bir kavramdır. ABD'de ilan edilen millî parklar içlerinde ormanları ve ağaçlık alanları tabii olarak barındırabilir ancak bu ormanlar "orman" rejimine değil, millî park rejimine tabidir. Yani, "millî orman" ve "millî park" statüsü ABD'de birbirinden ayrı, müstakil statülerdir. Türk hukukunda ise millî parklar, başlangıçta orman rejimine tabi olarak çıkmış; ancak sonraki dönemlerde ABD'de geliştirilen millî park anlayışından etkilenilmesi ile birlikte, korunma ihtiyacı bulunan orman dışı alanları da kapsayan bir içerik kazanmıştır. Buna karşılık, orman statüsü ile millî park statüsü, ABD'nin aksine, Türk hukukunda çoğunlukla iç içe geçen kavramlar olmuştur. Bir alan aynı anda hem orman hem de millî park statüsüne sahip olabilmıştır²³³.

ABD ile Türkiye arasında millî park olgusunun ortaya çıkışı, kapsamı ve teşkilatlanması bakımından önemli farklılıklar bulunmasına rağmen, iş-

²³³ Bir orman alanının millî park olarak ilan edilmesi, söz konusu alanın orman vasfını ortadan kaldırmaz. Zira ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi ile orman sınırlarının daraltılamayacağı Anayasa'da açıkça güvence altına alınmıştır. Orman olarak tespit edilen bir alanın orman niteliğini kaybetmesi ancak istisnai hâllerde -ki bu durumlar da doğrudan Anayasa'da tahdidi olarak düzenlenmiştir- söz konusu olabilmektedir.

letme ve özel teşebbüsün sürece dâhil edilmesi konusunda ABD hukukundaki düzenlemelerin büyük ölçüde örnek alındığı görülmektedir. Oysa iki ülkenin tarihsel, sosyal ve ekonomik temelleri ile buna bağlı olarak şekillenen kamu hukuku ilkeleri; kamu hizmetlerine ve kamu mallarına bakışı ve özellikle Anayasa hükümleri birbirinden farklıdır. Özellikle özel teşebbüsün kalkındırılmasının ABD’de ne denli önem taşıdığı ve merkezî bir yer tuttuğu dikkate alındığında “*işlettirilme*”ye ilişkin hükümlerin aynen iktibas edilmesi ve bunun “kamu yararı” ile perdelenmesi anayasal sınırlar açısından ciddi bir sorgulamayı gerektirmektedir.

Türkiye’de ilk zamanlarda yürürlükteki kanuni düzenlemeler millî parkların özel kişilerce işletilmesine imkân tanımazken, uygulamada özel kişilerin idari tasarruflarla işletme faaliyetlerine dâhil edildiği görülmüştür. Sonraki dönemde ise özel kişilere işletirme anlayışı yasal düzenlemeye kavuşturulmuş; ancak bu düzenlemeler, Anayasa’nın 63. ve 169. madde hükümleriyle bağdaşmayacak şekilde öngörülmüştür.

ABD hukukunda işletmeye ilişkin olup doğa üzerinde baskı yaratabilecek düzenlemeler ile özel teşebbüsün sürece dâhil edilmesine ilişkin hükümler Türk hukukuna hızlı biçimde aktarılırken; koruma ilkesini güçlendirmeye yönelik sınırlayıcı yaklaşımların ve adımların aynı ölçüde dikkate alınmadığı, buna ilişkin girişimlerin göz ardı edildiği görülmektedir. Bu durum, millî parkların yönetiminde koruma yükümlülüğünün geri plana itildiğini ve özel teşebbüsün ekonomik menfaatlerinin belirleyici hâle geldiğini göstermekte; kullanım ve gelir odaklı bir anlayışın giderek hâkimiyet kazandığına işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akesen**, Aytuğ: “Pert Yönteminin Ulusal Park Çalışmalarında Uygulanması”, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt 27, Sayı 2, 1977, s. 146-165.
- Akesen**, Aytuğ: “Rekreasyon Amacı ile Kullanılan Orman Kaynakları”, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt 33, Sayı 1, 1983, s. 238-262.
- Albright**, Horace M./**Albright Schenck**, Marian: Creating the National Park Service: The Missing Years, University of Oklahoma Press, Norman 1999.
- Allen**, J. A.: The American Bisons, Living and Extinct, University Press, Cambridge 1876.
- Arthun**, Dave/**Holechek**, Jerry L.: “The North American Bison”, Rangelands, Vol 4, No 3, 1982, s. 123-125.
- Ayanoğlu**, Sedat: Hukuksal Açısından Orman Emlaki ve Orman Mülkiyetinin Temelleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1986.
- Ayanoğlu**, Sedat: “Hukuksal Açısından Muhafaza Ormanı ve Milli Park Kavramları”, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt 45, Sayı 3-4, 1995, s. 29-41.
- Başaran**, Özdemir/**Tuncel**, Füsün: Orman Kanunu İlgili Mevzuat Açıklamalı-İçtihatlı, Şafak Matbaası, Ankara 1987.
- Başkaya**, Şağdan: “Anadolu Efsanesi Geri Döndü”, (Yayın Yönetmeni: Ebru Olur), Yeşil Dünya, Yıl 59, Sayı 2, 2022, s. 6-15.
- Bayer**, Muhsin Zekai: Amerika Birleşik Devletlerinde Tabiat Kaynakları ve Organizasyonu, Orman Genel Müdürlüğü Yayınlarından Sıra No: 369 - Seri No: 20, Güven Basımevi, İstanbul 1964. (Amerika Birleşik Devletlerinde)
- Bayer**, M. Zekai: “Milli Parklar ve Türkiye Açısından Önemi, Alınması Gerekli Önlemler (II)”, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, 1994, s. 53-57. (Milli Parklar)
- Boerner**, Jessica: “A History of the National Park Service”, DttP: Documents to the People, Vol 45, No 4, 2017, s. 13-18.
- Brown**, James W.: “The Administration of Law in Yellowstone National Park”, Wyoming Law Journal, Vol 14, No 1, 1959, s. 9-16.

- Can**, Özgün Emre: Status, Conservation and Management of Large Carnivores in Turkey, WWF-Turkey, Ankara 2004.
- Cheever**, Federico: “The United States Forest Service and National Park Service: Paradoxical Mandates, Powerful, Founders, and the Rise and Fall of Agency Discretion”, *Denver University Law Review*, Vol 74, No 3, 1997, s. 625-648.
- Çağlar**, Yücel: “Orman İşletme ve Koruma Amaçlı Hukuksal Düzenlemelerin Etkenliği”, *Ormancılık Hukuku*, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Önder Matbaa, Ankara 1999, s. 125-155.
- Çağlar**, Yücel: *Hukuksal Kısıkaçtaki Ormanlar ve Ormancılık*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 209, Ankara 2014.
- Daşdemir**, İsmet: *Ormancılık İşletme Ekonomisi*, Bartın Üniversitesi Yayın No: 10, Orman Fakültesi Yayın No: 6, Bartın 2018.
- Demir**, Cengiz: “Milli Parklarda Sürdürülebilirlik Kavramının Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri Açısından Analizi: Türkiye’deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı 8, 2002, s. 87-105.
- Demir**, Cengiz: “Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Olumsuz Çevresel Etkileri: Türkiye’deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 2, 2002, s. 93-117.
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü**: Şanlıurfa İli Çizgili Sırtlan (*Hyaena hyaena*) Tür Eylem Planı 2015-2020, Şanlıurfa 2014. (Şanlıurfa İli)
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü**: Milli Parklar, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/dkmp%20resmi%20istatistik/kutuphane/58.pdf>. (Milli Parklar)
- Dolph**, James A./**Dolph**, C. Ivar: “The American Bison: His Annihilation and Preservation”, *Montana The Magazine of Western History*, Vol 25, No 3, 1975, s. 14-25.
- Egerton**, Frank N.: “History of Ecological Sciences, Part 62: Saving Habitats and Managing Wildlife in the United States and Canada before 2000”, *Bulletin of the Ecological Society of America*, Vol 100, No 3, 2019, s. 1-63.
- Flores**, Dan: “Bison Ecology and Bison Diplomacy: The Southern Plains from 1800 to 1850”, *The Journal of American History*, Vol 78, No 2, 1991, s. 465-485.

- Freese**, Curtis H./**Aune**, Keith E./**Boyd**, Delaney P./**Derr**, James N./**Forrest**, Steve C./**Gates**, C. Cormack/**Gogan**, Peter J. P./**Grassel**, Shaun M./**Halbert**, Natalie D./**Kunkel**, Kyran/**Redford**, Kent H.: “Second chance for the plains bison”, *Biological Conservation*, Vol 136, 2007, s. 175-184.
- Graybill**, Andrew R.: “Rangers, Mounties, and the Subjugation of Indigenous Peoples 1870-1885”, *Great Plains Quarterly*, Vol 24, No 2, 2004, s. 83-100.
- Heidenreich**, C. Adrian: “The Native Americans’ Yellowstone”, *Montana The Magazine of Western History*, Vol 35, No 4, 1985, s. 2-17.
- Hellmann**, Donald J.: “The National Park Service at 100”, *Akron Law Review*, Vol 50, No 1, 2016, s. 5-80.
- Hornaday**, William T.: “The Extermination of the American Bison”, Report of National Museum 1887, Government Printing Office, Washington 1889, s. 367-548.
- Huffman**, James L.: “A History of Forest Policy in The United States”, *Environmental Law*, Vol 8, No 2, 1978, s. 239-280.
- Isenberg**, Andrew: “Social and Environmental Causes and Consequences of the Destruction of the Bison”, *Revue Française D’études Américaines*, No 70, 1996, s. 15-27. (Social and)
- Isenberg**, Andrew C.: *The Destruction of the Bison: An Environmental History 1750-1920*, Cambridge University Press, New York 2000.
- İnal**, Selahattin: *Tabiatı Koruma Karşısında Biz ve Ormancılığımız*, Orman Genel Müdürlüğü Yayınlarından Özel Sayı: 84, Osmanbey Matbaası, İstanbul 1949.
- Kaplan**, Onur: “Türk Hukukunda Milli Parkların Hukuki Niteliği ve Tabi Olduğu Hukuki Rejim”, 7. Uluslararası Asos Congress Hukuk Sempozyumu, 2021, s. 224-248.
- Karahanoğulları**, Onur: *İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme)*, Turhan Kitabevi, Ankara 2022.
- Knapp**, Alan K./**Blair**, John M./**Briggs**, John M./**Collins**, Scott L./**Hartnett**, David C./**Johnson**, Loretta C./**Towne**, E. Gene: “The Keystone Role of Bison in North American Tallgrass Prairie: Bison increase habitat heterogeneity and alter a broad array of plant, community, and ecosystem processes”, *BioScience*, Vol 49, No 1, 1999, s. 39-50.

- Kolipinski, Mietek/Borish, Steven/Scott, Arthur/Kozlowski, Kristen/Ghosh, Sibdas:** “Bison: Yesterday, Today, and Tomorrow”, *Natural Areas Journal*, Vol 34, No 3, 2014, s. 365-375.
- Lueck, Dean:** “The Extermination and Conservation of the American Bison”, *The Journal of Legal Studies*, Vol 31, 2002, s. 609-652.
- Muir, John:** “The American Forests”, *The Atlantic Monthly: A Magazine of Literature, Science, Art and Politics*, Vol LXXX, No CCCCLXXVIII, 1897, s. 145-157.
- Muir, John:** *Our National Parks*, Boston and New York: Houghton, Mifflin and Company, 1901. (Our National)
- Nagle, John Copeland:** “How National Park Law Really Works”, *University of Colorado Law Review*, Vol 86, No 3, 2015, s. 861-926.
- Ozansoy, Ahmet:** *Amerika Birleşik Devletleri’nde Kamu Mallarının Yönetimi*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No: 2009/393, Ankara 2009.
- Pisani, Donald J.:** “Forests and Conservation, 1865-1890”, *The Journal of American History*, Vol 72, No 2, 1985, s. 340-359.
- Poirier, Robert/Ostergren, David:** “Evicting People from Nature: Indigenous Land Rights and National Parks in Australia, Russia, and the United States”, *Natural Resources Journal*, Vol 42, No 2, 2002, s. 331-352.
- Ranglack, Dustin H./Plumb, Glenn E./Rogers, Luke R.:** “American Bison (Bison bison): A Rangeland Wildlife Continuum”, *Rangeland Wildlife Ecology and Conservation*, Springer, Switzerland (Cham) 2023, s. 791-827.
- Sellars, Richard West:** *Preserving Nature in the National Parks: A History*, Yale University Press, New Haven & London 2009.
- Suniville, Gerald H.:** “The National Park Idea: A Perspective on Use and Preservation”, *Journal of Contemporary Law*, Vol 6, 1979, s. 75-92.
- Sümer, Nuray:** *İdare Hukuku Açısından Ormanlardan Yararlanmanın Rejimi*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2023.
- Swain, Donald C.:** “The Passage of the National Park Service Act of 1916”, *The Wisconsin Magazine of History*, Vol 50, No 1, 1966, s. 4-17.
- T.C. Orman Bakanlığı:** *Cumhuriyetimizin 50. Yılında Ormancılığımız*, Orman Genel Müdürlüğü Yayınlarından Sıra No: 187, Seri No: 145, Ankara 1973. (Cumhuriyetimizin 50. Yılında)

T.C. Orman Bakanlığı: Cumhuriyetimizin 75. Yılında Ormancılığımız, (Derleyen, M. Sadık Aslankara), Orman Bakanlığı Yayın Dairesi Başkanlığı Yayın No: 120, Ankara 2000. (Cumhuriyetimizin 75. Yılında)

Türkiye Doğası Doğa Tarihi: Bilim ve Teknik Dergisi, Sayı 517, 2010, s. 96-97.

Usluoğlu, H. Avni: “Bakanlığımız Reorganizasyonunda Kuruluşun Yasal Yönüne Dönük İnceleme”, Orman Hukuku Dergisi, Yıl 1, Sayı 4, 1977, s. 6-15.

Yügrük Yücekaya, Esin: İdare Hukuku Açısından Ormanların Hukuki Rejimi, Yetkin Yayınları, Ankara 2025.